

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

De Vita B. Francisci Xaverii

Torsellini, Orazio

Coloniae Agrippinae, 1610

Liber Primus

urn:nbn:de:hbz:466:1-42323

41

HORATII
TVRSELLINI
DE VITA
FRANCISCI
XAVERII
LIBER PRIMVS.
PRÆFATIO.

RANCISCI XAVERII,
viri ad India potissimum,
ultimiq; Orientis salutem
nati, vitam omnibus san-
ctimonia notis insignens
memoria proderet consili-
um est. Is quippe ex nouem Ignatij Loiola
Parentis nostri discipulis primis existit
magistro simillimus: & in India, Iaponia,
aliisq; barbarorum regionibus, vel pri-
mus è Societate, vel plurimum laborauit,
vt viam Indis in calum, sociis in Indiam
aperiret. Ita quâ insigne Societati decus
attulit, quâ illustre sociis exemplum reli-
quit. Quocirca pulcherrimam eius in o-
mni genere virtutum effigiem nostris ho-
minibus proponi iam diu vniuersa Socie-

A

178

tas haud immeritò expetebat. Quippe cùm
illustribus maiorum exemplis, quadam e-
gregiis viris flamma crescat in pectore, qua
sedari non potest antè quàm prastantem
illorum virtutem expresseris imitando. E-
quidem videbam præcipua Xaverij facta
aliorum historiis sanè magnificè intexta;
sateriū agre admodum ferebā, amplius 35.
annorum spatio neminem extitisse, qui o-
mnibus ornatam virtutibus vitam pro-
prio volumini mandandam censeret, tam-
que amplam ac frugiferam prouinciam
aut alteri demandaret, aut sibi deposce-
ret. Itaque nuper cùm me & amicissi-
marum hominum sermo, & vero superio-
rum auctoritas ad hoc opus inuitaret,
haudquaquam abnui, ratus posse me,
quod posse existimarer. Feci igitur non
modò non inuitus, verum etiam libens, pro
mea, erga X A V E R I V M veneratione,
vt succisuis operis tanti viri memoriam
proderem posteris efficeremque, si quo mo-
do possem, vt vir immortalitate dignus,
quem viuere iure credimus in calo, in meis
quoque scriptis, non tantum in Sociorum
mentibus, viueret. Ac mihi quidem non
tam humano quàm diuino consilio fieri
videtur, vt laboriosissima eius vita ra-
tio eo potissimum tempore nostris homini-
bus exproxiatur, cùm ex regionibus ab il-
lo cul-

lo cultis maximas percipi fruges videmus
 animorum. Nuper quippe complures La-
 ponia Dynastas Regesq; cum suis ferè po-
 pulis ad Christi religionem traductos, &
 in Sinas aditum, quem Satana calliditas
 undique septum atque obuallatum tene-
 bat, diuinitus Euangelij praconibus ali-
 quando patefactum accepimus. Quod v-
 trumque profectò secundum Deum X A-
 VERIO potissimum acceptum referre
 debemus, qui nostris hominibus non solum
 ad illarum gentium conuersionem sese pra-
 buit ducem, sed etiam procliuè ac facile id
 negotium tradidit. Huius igitur ego vitã
 sanè variam atq; multiplicem scribere
 aggredior, voluntate utiq; maiore quàm
 facultate, nec tam satisfaciendi spe, quàm
 studio obtemperãdi. Ceterum simul Fran-
 cisco deprecatore, cuius causa hic à me sus-
 ceptus est labor, simul diuina obedientia
 vi subnixus, futurum spero, ut & vires a-
 nimo, & conatus expectatationi hominum,
 aliqua forsitan ex parte respõdeãt. Quod si
 assequi nequiuero, illud certè assequar, ut
 meo hoc qualicũq; studio ad idẽ opus studiũ
 excitẽ aliorũ. Me quidẽ, ut cũq; erit, iuuã-
 bit paruisse optimo Parenti, & sanctissimi
 viri memoria, quãtũ in me fuerit, cõsuluis-
 se. Perficiã enim fortasse, ut posteritas intel-
 ligat, cuiusmodi ex semẽte tanta in deser-

A 2

tie

4
his illis locis nouorum Christianorum ex-
titerit seges: ex qua nauus ille atq; expe-
riens agricola, qui flexus misit semina sua,
retulerit cum exultatione manipulos suos.
Etsi autem maioribus nostris magis cordi
fuit praclara FRANCISCI facinora
factis exprimere, quàm mandare litteris;
ego tamen ex iis qua extant, quaq; ad
manus meas peruenerunt, duntaxat colli-
gam certis comperta auctoribus, qui scili-
cet aut uiderunt ipsi, aut ab iis, qui uide-
rant, acceperunt. Ac de prima eius a-
tate pueritiaq; pauca quadam exponam,
qua ex Martino Azpilqueta Nauarro,
homine cum probitate tum doctrina in-
clyto, eodemq; XAVERII cognato, at-
que olim familiari, & equali, paucis ante
eius obitum mensibus, ipse cognoui. Re-
liqua autem uita facta familiares
FRANCISCI ipsius, primò quidem,
cum minus clara esset eius uirtus, negli-
gentius obseruarunt: deinde uerò, ut il-
lustrior esse coepit, accuratius Lusitani Re-
gis Imperio conquista litteris prodide-
runt. Quo factum est, ut non aequè omnes
eius uita partes uirtutibus ac factis in-
structas haberemus. Nec dubito quin ple-
risque, qui P. N. IGNATII cognoue-
rint uitam, XAVERII tyrocinium,
primaq; illa efferuescentis uirtutis opera,

5
magna ex parte nota, minus incunditatis
prabitura sint festinantibus ad illa, qua
praclarè gessit in India. Verùm hos me-
minisse oportet, & ex illo tyrocinio XA-
VERIVM tantum Christi extitisse mili-
tem, nec oportuisse eius facta, quanquam
iustis de causis narrata alieno loco, retice-
ri suo. Sed iam FRANGISCI Vi-
tam ab eius genere, cuius perma-
gna vis est in utramque
partem, ordiamur.

* *
*

A 35

CA-

CAPVT I.

FRANCISCI XAVERII

genus, indoles, educatio.

*Xauerium
castellum
gentilitiū
Xaueria
familia.*

IN altera Nauarræ patre, quæ
vergit ad Hispaniam, sub Py-
renæi radicibus, Xauerium
castellum est situ & opere mu-
nitum, peruetusta ac gentilitia sedes Xa-
ueriæ familiæ: vbi Francisci Xauerij
incunabula hodieque visuntur. Ca-
stella quippe, gentis more, ferme nobili-
tas incolit. Et Xauerium haud procul ad-
modum Pompelone abest vrbe regia Na-
uarræ. Francisci maiores bellica virtute,
eximiaque erga Reges suos fide, multa ac
magna decora simul & præmia sibi ac po-
steris pepererunt, haud minus factis suis
quàm regis beneficiis insignes. Mater-
num genus in primis clarum, ac nobile:
vtpote cuius antiquitas, longissima cla-
rorum bello virorum serie, per plurimas
deinceps ætates, haud dubiis testata mo-
numentis, ab anno prope millesimo re-
petatur. Maternus auus Martinus Azpil-
queta fuit, clarissimæ familiæ iam ad
paucitatem redactæ propemodum stirps
relictus, vir non maiorum gloria quàm
sua virtute clarior. Is Ioannam Xaueri-
am, pari splendore ac nobilitate Virgi-

asm.

mem, spem item Xauerij generis, duxit uxorem. Ex ea Mariam vnicam filiam suscepit, stirpem ac spem familiae vtriusque: vt duæ nobilissimæ penè Nauarræ totius familiae in vnus ferme puellæ capite cõsisteret. Et fuit Maria egregia pariter forma ac pietate, tam excellenti nomine non indigna. Hanc Ioannes Iassus sibi matrimonio iungit, homo genere copiosq; maximè verò doctrina & prudentia nobilis, idemq; apud Ioannem Regem Nauarræ gratiosus in paucis, consiliuq; regij longè primus. Qui soceri hortatu ex Iasso castello paterno auitoq; in Xauerium dotale castellum coniugis cum demigrasset; feliciori quàm socer matrimonio vsus, soceri magis consuluit genti, quàm suæ. Pluribus enim ex Maria liberis (inter quos Franciscus hic noster fuit) genitis; grauis eius animus incessit cura, duas antiquissimas Nauarræ familias iam deficientes ab interitu vindicandi. Ergo statuit posthabito gentis suæ nomine (quam nec humili, nec obscuro) transmittere gentilitia coniugis suæ nomina liberis suis posterisque. Quocirca eius filij, paterno cognomine omisso, partim Azpilquetæ, partim Xauerij appellati. His igitur parentibus ac maioribus Franciscus Xauerius nascitur, Ioanne Rege

Parentes
Xauerij.

§ FRANCISCI XAVERII

Nauarræ, Innocentio VIII. Pont. Max.
ANNO post Christum natum circiter
M. CCCC. XCVII. Fratrum qui-
dem nati minimus, sed, tanquam alter
David, summi parentis destinatione ma-
ximus. Nec verò illi ad destinatum san-
ctitatis fastigium adiumenta vel diuina,
vel humana, vnquam defuere. Ab incu-
nabilis in sinu optimorum parentum e-
ducatus, pueritiam egit ex eorundem
sanctissima disciplina: primamque eius
ætatem solers magistrorum cura iis arti-
bus erudiuit, quibus ingenia ad summum
excitantur decus. Et erat in eo rara in-
doles animi, egregia corporis forma,
constitutioque, magnum & acre ingeni-
um, studium litterarum (vt est captus pue-
rorum) non vulgare. Nihil illo probius,
nihil festiuus, nihil comius. Quibus ille
rebus assequebatur, vt notis ignotisque
carus esset. Nec mortalibus eodem tem-
pore carior fuit quàm cælestibus. Vel il-
lud argumento est, quòd in tanta afflu-
entia rerum, iuuentæque licentia, præcla-
ra specie habituque corporis adolescens,
pudore cupiditatem frenante, sui potens
fuit: singularique Dei beneficio virginalis
integritatis florem intactum illibatamque;
seruauit: vt cælestis ille sponsus, qui pasci-
tur inter lilia, iam tum videretur certam
in eo

Educatio.

*Virginalis
pudicitia.*

Cant. c. 2.

in eo sedem sibi delegisse. Acuebat, ut fit, castimonia ingenium, animumque ad sapientiae satus accipiendos, tanquam purum solum, diligentius præparabat. Igitur contemptis militaribus fratrum uocibus ad domesticum armorum decus reuocantium, institutum tenuit: ac siue recenti patris exemplo incitatus, siue scientiæ dulcedine delinitus, siue etiam diuino instinctus inflatu, doctrinæ gloriam bellicæ prætulit laudi. Sed interuenit rectissimis studiis auitum malum, honorum cupido. Etenim (ut eximia nobilitas ferè auida est excellentiæ) cum illa ipsa puerili disciplina ingentes hausit spiritus: cæpitque nixus ingenio magna quædam & alta spectare, ut familiæ decus, quod amplum à maioribus acceperat, maius & auctius posteris suis traderet. Decreuit itaque maximarum artium præsidia, quæ ad dignitatem opesque augendas viam facerent, sibi parare, consilio specioso magis quàm salubri.

*Doctrinam
armis anteponit.*

CAPVT II.

Parisiis ab Ignatio Loiola ad studium pietatis conuertitur.

ERAT illis temporibus Parisiensis Academia non solum vetustate fama-
A. 5
*Academi-
mia Parisi-
ensis.*

*Collegium
S. Barbara.
Studet Phi-
losophia
Parisiis.*

que sapientiae incluta; sed etiam ob magistrorum praestantiam, diuturnitatemque pacis, maximè celebris, acerrimis undique ingenijs eò confluentibus, ut inde referrent eruditionis eximiae famam. Franciscus ergo haud scientiae avidior quam gloriae, ut primùm satis imbutus literis sibi visus est; Lutetiam ipse quoque iter intendit. Quò ut primùm peruenit, in Collegium S. Barbarae doctoribus iuxta discipulisque florentissimum adscriptus, totum se Philosophiae tradit, facilius deinde ac totius operam diuinarum rerum scientiae daturus. Magno incepto adhibet maximarum rerum effectricem constantiam. Non illum assiduus frangebatur labor: non ludus intemptius, non voluptas, ceteraque lubricae aetatis pestes aut auerrebant ab instituto cursu, aut retardabant: contraque in tanta Gymnasij frequentia, praestantium ingeniorum aemulatio, maximum studiorum incitamentum, cupidam excellentiae mentem acerrimè stimulabat. Itaque conatui respondit euentus. Philosophiae cursu vconstantè, sic feliciter confecto, non doctrinam sibi modò, sed doctrinae etiam decus peperit. Namque Gymnasij moderatoribus industriam cum egregiè probasset suam; de more philosophici magisterij

gisterij laurea & insignibus ornatus est: Philosophiæq; insuper tradendæ præpositus, Aristotelem Parisijs publicè, nec sine laude, aliquamdiu explicauit. Inde animo à naturalibus rebus ad diuinas verso, Theologiam persequitur eodem vel animi ardore, vel tenore vitæ. Inter hæc Franciscus tuendæ inter æquales, vt sit, nobilitatis & dignationis auidus, extra modum sumptu prodibat. Mouit ea res Ioannem Iassum patrè, vt de illo domum reuocando agitaret. Erat Xauerij soror maior natu Gandiæ (vrbs est Hispaniæ nobilis) Antistita sacrarum virginum, quas ob summam vitæ asperitatem, Discalceatas appellât, virgo sanctimonia insignis. Hæc patris consilium odorata, & quantus tandem vir Franciscus esset futurus, edocta diuinitus, Iassum patrem impensè monuit, vt Francisco Parisijs ingenium maximis artibus excolenti affatum suppeditaret omnia; nec sumptui parceret, etiam si domesticas in eam rem opes exhauriri oporteret: quippe illum à Deo noui Orbis vltimiq; Orientis Apostolum destinatum. Extant hæc, quas dico, litteræ in Xauerio castello testes vaticinationis, quam suo deinde tempore cõprobauit euentus. Igitur Iassus filiæ, cui eximiam sanctitatē exploratā habebat,

*Aristotelem
Parisijs
publicè in-
terpreta-
tur.
Studet
Theolo-
gia.*

*Vaticina-
tio de eius
Apostola-
tu in nouo
Orbe.*

FRANCISCI XAVERII

prædictione erectus, necessarios subinde sumptus Francisco abunde subministravit. Cæterum dum Xaverius dignitatis magis quàm salutis memor, studia scientiæ diuinæ ad humana refert præmia, in anibus eius contentionibus, cœlestis vis interuenit: hominemque auidum gloriæ, ad gloriosius piæ sanctæque vitæ curriculum aliquando traduxit. Verfabatur Franciscus (vt paulo antè diximus) in Collegio S. Barbaræ, Contubernalem habebat Petrum Fabrum Allobrogem, virum ingenio quàm genere nobiliorem. Eodem tempore Ignatius Loiola (is qui postea Societatis I E S V parens & auctor fuit) studiorum optimarumque artium causa Lutetiam profectus, ad Philosophiam primùm, inde ad Theologiam applicuit animum. Igitur vt in Fabrum Xaveriumque incidit, contraxit eos celeriter (vt fieri solet) ingeniorum studiorumque similitudo. Demum Ignatius ab eisdem in contubernij vitæque societatem benignè receptus, gratiam vtrique bene cumulata[m] retulit. Eximia quippe in ambobus indole ingenij animaduersa, amborumque sensibus perspectis, paulatim eos officiis delinire, salubribus præceptis pro renata excolere, atque ad Christianæ vitæ perfectionem allicere cepit.

Familiaritas eius cum Ignatio.

cepit. Reputarent secum non ad breuem Ignatij
 hanc & miseram vitam uatum esse ho- monita.
 minem immortali animo præditum; sed
 ad sempiternam illam beatamq;: & me-
 mores, quæcunq; oculis cernerent, mor-
 talibus non tam ad fruendum utendum-
 tæ tradita, quã proposita ad cognoscen-
 dum diligendumq; Deum, æternis bo-
 nis ac proprijs caduca & commodata
 ducerent leuiora. *Quid enim prodesse ho-* Matth. 16.
mini, si uniuersum mundũ lucretur, ani-
ma uerò sua detrimentum patiatur? Iam
 si ipse Dei Filius certissima salutis præsi-
 dia reliquisset hominibus, quod tandem
 consilium esse, sine his munimentis inter
 infesta hostiũ tela versari? Quocirca sub-
 inde, & (si ipsum audirent) octauo quoq;
 die Sacramentis, Confessionis & Eucha-
 ristia, animum salutemq; suam com-
 munirent. quippe cœlestibus hisce armis
 tectos. facile hosti resistere, nudos iugu-
 lum dare. Eadem monita haud iisdem ab
 utroque auribus animisq; audita. Faber,
 qui humanum nihil magnoperè expete-
 ret, auidè arripuit: at Franciscus, animo
 amplitudinis cupidine occupato, penitus
 exclusit. Erat Xauerio uiuidum, sed tra-
 ctabile ingenium, nisi naturã mala con-
 suetudo corrumperet. Itaque ingenti spi-
 ritu inuenis proteruè procaciterq; oblo-

Xaverij
ferociam
Ignatius
permul-
set.

Ad Heb.
cap. 13.

quens vltro Ignatij dicta, ipsumq; Ignatium carpere, pietatemq; eius egregiam petulantius interdum illudere. Ille contra iuuenili ferocia exultantem obsequijs omnibus permulcere. Nec frustra. Vicit denique patientia peruicaciam. Xaverius (vt erat generosus ac nobilis) paulatim tanta moderatione ac facilitate mitigatus, respexit primò quem exagitarat: ad extremum diuino tactus Spiritu, totum se illi regendum gubernandumque tradidit. Cæterum magni refert, quam vacuo liberoque animo ad Deum accedas. Fabrum quidem rerum mortalium contemptorem, vt quadriennium iam ex Ignatij præscripto sacra mysteria frequentantem, haud agrè pellexit cœlestis vitæ dulcedo, vt Christum ducem expedit miles sequeretur. At Xaverius, vt qui adhuc imaginarijs honoribus, speiq; suæ indulgeret, quanquam idem vitæ genus amplexus, tamen Spiritui sancto obstinatè resistebat; quominus Christum ducem secutus egrederetur ad eum extra castra, eius improperiū portans. Iuuenis cætera pius ac facilis, ab hac vna parte durus erat. Eo impēsius illum Ignatius flens deprecabatur à Deo. nec incassum misse preces. Tandem assiduis eius lachrymis animus Francisci mollitus flectitur: in-

iecta-

iectaque diuinitus ingenti salutis cura, aliquando colligit se: & quæ in vtramque partem hinc cupiditas, hinc pietas subieciat, inter se cõferre & æstimare tacitus cœpit. Vocantem Deum audiam, nudumq; Christum nudus sequar? At durum vitæ genus & abiectum erit subeundum. Dei voce contempta, vitæ splendorem meumq; retineam institutum? Enimvero periculum est, ne si, vocante Deo, renuerim; iratus ille in meo interitu rideat. Quis tandem crucis acerbitate probrumque perferre poterò? Quid igitur? malimne aggregari inimicis crucis Christi, quorum finis interitus, & gloria in confusione ipsorum? Quo ore notorum oculos, quibus auribus sodaliũ feram voces? At sermonibus hominum ab honesta beataq; vita reuocari, summæ nõ modò leuitatis est, sed etiam dementiæ. Quid? inopinatus hic nuncius quàm acerbum cognatis & parentibus inuret dolorem? Pareumne aut cuiusquam mortalium amor me plus quàm mea salus, plus quàm Dei Christi; ipsius caritas tangat? Talibus curis in diuersa trahentibus, anceps ac dubius nutabat animus. Dieb; aliquot inter has cogitationes absumptis, ad vltimum pertinacia victa est, vrgentiq; Deo manus dedit. Exemplo in contrarium muta-

*Francisci
delibera-
tio de vi-
ta ratione
mutanda.*

*Ad Phil.
cap. 3.*

tus

Ad Heb.
cap. 12.

tus aspicere cœpit *in auctorem fidei, & consummatorem IESVM, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta.* Ac primùm quidem, quo ad miniculo erectus erat, eodem innixus Ignatio stetit. Inde quasi ab secunda origine latius ac felicius renatus, egregios Christianæ virtutis edidit fructus, Ignatij iam similior quàm sui.

CAPVT III.

Eius feruor in domando corpore, ac studio perfectionis.

NAM breui ardentius sui abiectio-
nem & crucem quæsiuit, quàm di-
gnitatem antea & honorem quæsierat. Id
adeò proprium est fermè præstantiũ in-
geniorum, vt quæcumque in partem se
dederint, eò toto animo ferantur impetu.
Francisco itaque sanctitatis palmam pe-
tenti, prima (vt affolet) orta est pugna cū
corpore. Cū *caro concupisceret aduer-*
sus spiritum, edomandum sibi esse cor-
pus statuit, ne illius retractatio perui-
ciaque Christianæ perfectionis cursum
moraretur. Quocirca visitatas inediae,
verberum, ciliciorum asperitates, velut
cupiditatum moderatrices, delictorumq;

*Mortifica-
tiones.*

videt-

vindices, non minus sæpe quàm auidè
 tum florente ætate adhibuit, tum in o-
 mni vita. Et fortitudinis eius indoles in-
 ter primum nouæ militiæ rudimentum
 haud leuibus se prodidit argumentis. In
 campo suburbano adolescens, inter æ-
 quales gregalesque suos, saltu (vnus hic
 ludus cordi fuerat) libenter se impigreq;
 exercens, aliquando corporis agilitate,
 qua reliquos longè anteibat, nimium si-
 bi placuerat. Igitur vbi resipuit, leuem
 noxam, minimeque diurnam, vindica-
 uit grauissimo multorum dierum suppli-
 cio. Dies quippe aliquot continuos exe-
 git, noxijs membris funiculo non sine a-
 cri dolore constrictis. Eodemque tem-
 pore animi quoque elationem expian-
 dam ratus, assidua rerum piarum medi-
 tatione exercuit mentem, vt pœnæ ma-
 gnitudo in posterum & animū cohiberet
 & corpus. Nec minus ad mentem exci-
 tandam, quàm ad culpam eluendam, iu-
 ueniles domuit motus. Inter ipsas huma-
 narum diuinarumque rerū piarum commen-
 tationes (quæ exercitia spiritualia voca-
 mus) cum nimis effrænata ac retractan-
 tem corporis vim fame debilitare atque
 comprimere conaretur, peruincendi stu-
 dio prouectus est longiùs. quatuor dies
 totos cibo abstinuit, audaci quidem in-

*Agilitas
 corporis.*

*Membra
 funiculo
 perstrin-
 git.*

*Quatri-
 duū ine-
 dia tra-
 ducit:*

cepto,

*Sui victo-
ria.*

*Christi vi-
tae mortis-
que medi-
tatio.*

*Martyrij
cupido.*

cepto, verum non improbo: quippe quod tyrocini ipsius, ætatisque feruor excuset. Nulla utique res est nec difficilius, nec efficacior ad virtutem, quam sui ipsius victoria: ut autem in medio ardore certaminis modum nunquam excedant tyrones, optandum magis quam sperandum est. Quocirca Xaverius secum assidue certans, ac semet vincens sedulo, in dies & fortior seipso fiebat, & melior. Præcipue adiumento erat crebra ac pia Christi cum vitæ mortisque, tum verò eximie illius caritatis meditatio, maximum diuini amoris inuitamentum, Christianæque virtutis. Quo plus materie ea commentatio addebat diuinæ caritati, hoc magis in Francisci pectore exardescibat humanæ salutis ac martyrij cupido. Eò demum res euasit, ut Dei Filio, qui suum caput pro eius salute deuouisset, inuicem totum se pro ipsius gloria, & salute hominum, in perpetuum deuoueret. Ergo ut nulla eum res à caritate Christi separaret, Ignatij hortatu, simul eum socijs, qui tum erant numero nouem, palam statuit certis se Deo votis obstringere, quibus peteretur martyrij decus. Anno igitur huius seculi XXXIV. huic negotio dicunt ipsum diem Assumptioni sacrum Beatæ Mariæ, eam scilicet promissorum suorum & testem & præsi-

præsidentem habituri. Is dies ubi venit, in
 ædem suburbanā, cui Mons Martyrum
 nomen est, (vt locus ipse accensam mar-
 tyrij cupiditatem inflammaret) ardenti-
 bus diurna meditatione animis coërit.
 Ibi sub sacrificium Missæ, diuinæque e-
 pulas, gaudio alacres, votis nuncupatis,
 Deo dicant sese. Votorum summa fuit,
 vt confecto Theologiæ curriculo, rerum
 omnium possessione exuti, in paupertate
 perpetua, diuinæ gloriæ inseruirent, salu-
 tiq̄ue animorum: vt ad certā diem Hie-
 rosolymam nauigarent, operam Turca-
 rum conuersioni vel cum aperto capitis
 periculo daturi. Si quis fortè casus id cō-
 silium impedisset, anno circumacto, Ro-
 mam contenderent: suamq̄ue operā Pon-
 tifici Max. ad animorum salutem atque
 auxilium, sine vlla temporum locorum-
 ue exceptione, nulla facta viatici aut sub-
 sidij mentione, deferrent. Votorum nun-
 cupationem nouus, sed pius eadem vota
 sapius instaurandi mos excepit. Vt cre-
 bra veterum votorum instauratio inno-
 uaret eorundem memoriam religionem-
 que; non eo solūm anno hæc fecere vo-
 ta, sed eadem, quamdiu Lutetiæ studio-
 rum causa fuerunt, quotannis eodē die,
 loco, cæremonia, pari cum alacritate fru-
 ctuq̄ue renouarunt. Cæterū Xauerius

hoc

*Votis se-
Deo ob-
stringit.*

*Annua
instaura-
tio voto-
rum.*

*Frequens
votorum
renouatio.*

hoc avidius id per semetipsum identidem usurpabat, quò certius experiebatur frequenti votorum renouatione mentis, sicut aquilæ iuventutem renouari. Atq; hæc quidem tanta perfectæ virtutis cupido nihil interim studio eruditionis offecit. Sed incidit tempus, cùm Franciscus haud dubiè ostenderet, sibi Christi militiam, cuius gratia iam rerum scientia quærebatur, discendi studio esse potiorum.

CAPVT IV.

Venetias non sine magno corporis vexatione contendit.

Theologia cursum ab rumpit nõ procul à meta: **P**AVLVLM iam aberat à meta Theologia, cùm ei in Italiam demigrandum fuit. Continerat iam inter Patres, vt ad dictam diem (is dies erat ad 8. Kalendar. Februarias anni M. D. XXXVII.) Venetias ad Ignatium, qui eò certis de causis antecesserat, se pariter conferrent. Interea dum præstituta profectio expectatur dies; Carolo Cæsare cõtra Gallos arma ferente, ingens in Gallia bellum exarsit, qui casus constitutum iter maturauit, omiſsa Theologici cursus conficiendi cura. Ægrè scilicet Xauerius, sed tamen sapienter, eam iacturâ tulit, haud

pul-

pulchrius ratus doctrinæ studia Dei causa persequi, quàm relinquere. Idibus ergo Nouembris, alienissimo anni tempore, rebus omnibus, præter viaticum, & scripta, vti vouerant, in pauperes distribuit, ex composito simul cum socijs dat sese in viam. Itineris ratio erat talis. Vestitus plebeius obsoletusque: suus cuique baculus & scortea, pauperum videlicet peregrinorū ritu. B. Mariæ Corona, Catholicæ religionis inter hæreticos index, è collo suspensa præferebatur: mantica scriptorum custos pendebat ex humero. Solenne erat, ad vires animosque ex viæ laboribus recreandos, cœlesti pane, vnicuique ærumnarum solatio, refici quotidie. In exitu diuersorij committere se Deo, in introitu gratias agere. In ipsa via commentari primùm aliquamdiu de diuinis rebus, deinde cum comitibus colloqui. Itineris laborem ac molestiam canendis inuicem hymnis, psalmis, canticisque spiritualibus identidem leuare. Hoc potissimum modo per Lotharingiam ac Germaniam, bellici tumultus declinandi causa, Italiam petens, autumnales Galliarum imbres, hyberna frigora Germaniæ perterritus. Et quanquam pedestri itineri nequam assuetus, tamen vltro scriptis onustus, per frigida tēpestata, teterrimis vijs,

ac læ-

Itineris ratio.

Voluntaria in itinere corporis afflictio.

Ex vexatione corporis defecit in via.

ac sæpe niue obstitis, glacieque concretis (Alpes quippe superandæ erant, perpetuo rigentes gelu) tamen adeò longinquum arduumque iter pedes ingredi & exsequi sustinuit. Accedebat ad sarcinæ onus, viæque asperitatem, voluntaria quidem, sed acerba corporis afflictio. tantum animi ad incommoda laboresque supererat. Antequam viæ committeret se, siue animi ad patientiam exercendi, siue edomandi corporis studio, lacertos & coxendices iampridem constrictas habebat funiculis: qui iam ob necessariam in domesticis officijs corporis agitationem, intumescendo circum carne, artus foedum in modum lacerabant. Tantus autem patientiam amor animique vigor fuit, ut viam non minus longam quam asperam ingrediens pedibus, demere sibi tam læua neglexerit vincla. Ergo cum ad cruciatum suapte sponte peracerbum accessisset iter pedestre ac difficile; necessario etiam ad funiculorum cruciamenta accessit vel plurimum. Ille tamen non in suscipiendis quam in perferendis ærumnis fortior, spreto non solum dissimulato dolore pergebat. Quippe eas similiter, ut ceteras quas expertus erat corporis vexationes, sperabat posse usu & consuetudine mitigari. Ceterum cum non modò in dies, sed

sed in horas cresceret atrocitas illius carnificinæ; fiducia in solitudinem versa, non ille quidem animo, sed viribus deficere cœpit. Ad extremum igitur, postquam nec dissimulare nec ferre ultra vim poterat mali; necessitati cedens, socios benignè rogat, sibi ut ignoscant: se quidem præ defatigatione eò redactum, ut non valeat iam mouere vestigium. Mirari illi primò subitum feruidi hominis languorem: inde ubi pallor ori suffusus intini mali magnitudinem indicauit; deficientem excipere, sciscitari quid tandem acciderit noui. Tum Franciscus recepto paulisper spiritu, quem incluserat dolor, necessariò rem totam vrgentibus aperit. Quocirca eius illi palam vicem dolentes, clam suspicientes virtutem, hortantur ut quã commodissimè interquiescat, quoad parumper vis tanti remittat mali. Vbi satis quieuisse visus est, & aliquid recepisse virium; pederentim eum ad proximũ hospitium deferunt, confestimque medicum adhibent: qui affecta membra diu multumque contemplatus, seuerè pronunciat, vincula iam dispici non posse, nedum incidi. Nodos autem, etsi appareant atque extent, vlcera tamen effecisse talia, ut dissolui dissecariue nequeant sine acerbissimo sensu doloris.

Igitur

*Desperato ei⁹ morbo deseri-
tur à me-
dico.*

*Diuinitus
repentè sa-
natur.*

Igitur (quia morbus artem, morbi causa consuetudinem vincebat) attonitus ac stupenti similis aliquamdiu hæsit: ad ultimum parum prosperę curationis eventum veritus, nullis Francisci aut sociorum precibus perpelli potuit, vt agris membris tanto cum periculo admoueret manum: ita re non modò infecta, sed etiam intentata recessit. Ingens Patres sollicitudo incesserat, anxios non de Francisci tantum salute, sed de ratione quoque communis itineris, cui magno cum omnium incommodo intempestiuus ille socij comitisque morbus obstabat. Et Francisco haud leuior sociorum sua causa hærentium erat cura, quàm sui. Ergo omnes pariter ab humana ope ad diuinam versi, cœlestem medicũ pro se quisque suppliciter implorare, superosque omnes deprecatores adhibere. Nec supplicatio irrita fuit. Suppleuit medici vicem Deus, & desperato morbo fecit subito medicinam. Mirum dictu. postridie manè Franciscus surgens reperit funiculos omnes diffractos excidisse: tumorem resedisse omnem: nihil ex tãti mali atrocitate, præter indicia mali, funiculorumque vestigia, remanere. Tum enim uerò admirabundus, nec suam magis quàm committum vicem larus cœlesti Numini ma-

gus

gna voce gratulari. Accurrunt socij noue
 latitiæ causam requirentes. recognita,
 omnes haud dubio miraculo obstupefa-
 cti certatim laudes gratesque Deo (vti
 par erat) agere: & tendentes ad cœlum
 manus, manantibusque præ gaudio lacry-
 mis, præcipuam cœlestis parentis prou-
 dentiam, eximiamque in ipso temporis ar-
 ticulo benignitatem efferre cœperunt. In-
 de repetito itinere, successu laeti, se ad o-
 peram benigno Domino nauandâ mu-
 tuis vocibus accendunt. Ac toto illo iti-
 nere, vt semper antea, Francisci præcipuè
 ministrandi socijs, inserviendi que studium
 & alacritas extitit. Nam cum omnes in-
 ter se summa vi (hoc vnum inter eos cer-
 tamen erat) officijs & demissione certa-
 rent; Xauerius siue animi ardore, siue
 insita comitate, reliquos facile vincebat.
 Nec plus in commoditate sociorum, quàm
 in aliorum salute curanda, sedulitatis e-
 rat ardorisque. Vbicunque se offerebat
 occasio proximis consilijs, monitis, ex-
 emplis iuuandi, arripiebat eam auidissi-
 mè: vtrò etiam, si res sineret, ipse capta-
 bat. Neque is labor inanis fuit. Catholi-
 corum plures ad honestam vitam reuo-
 cari: nonnulli hæreticorum ad sanitatem
 viamque veritatis reducti: quacunq; cum
 socijs transijt, sanctitatis vestigia impres-

*Ministrat
 socijs in iti-
 nere.*

*In via pro-
 ximos iu-
 uat.*

Hereticorum animos mitigat.

sa, quæ hæreticis spectaculo, Catholicis etiam exemplo forent. Itaque sæpe etiam vsu venit, vt hæretici ipsi, sanctimoniam admiratione capti, comiter illis monstrarent itinera; locorum denuntiarent difficultates; itineris duces, vbi opus erat, semet sua sponte præberent. Ad eam vera ac germana virtus emicat, & immanes quoque homines admonet humanitatis. Franciscus igitur omnibus viarum incommodis ac periculis perfunctus, superis mortalibusque fauentibus, ad vj. Idus Ianuarias anni insequentis incolumis vnâ cum comitibus Venetias peruenit. Ibi Ignatium Loiolam reperit, dulcissimos socios filiosque avidissimè operientem. Sequuntur consalutationes lætissimæ, complexusque, Societatis more, summæ benevolentiam indices. Ea lætitia præteritorum laborum memoriam absterfit omnem.

CAPVT V.

Venetis dat operam valetudinario insanabilem, inde Romam ad Pontificem adit.

COMMVNITIAM in consilio Patres decreuerant proficisci Romam, vt à Pontifice Maximo peterent potestatem manen-

manendi suo iure arbitrioque Hierosolymis, Euangelijque prædicandi. Placuit igitur, dum se vis hyemis frangeret, Venetijs quasi tyrocinium futuræ militiæ ponere. Ergo Patribus publica valetudinaria tanquam prouincias inter se comparantibus, Franciscus ægrorum insanabilium curationem, optatæ sui victoriæ materiem, sibi ipse depoposcit. Nec minore animi ardore eam prouinciam gessit, quàm expetiuit. Simul atque eò venit, miserorum lectos & grabatos cœpit circumire, mœstos blandè consolans, perditos cœlestis vitæ spe recreans, confirmâs moribundos, omnes ad patientiam, ad honestatem, sanctitatemque vitæ acriter impellens: vt quorum morbi insanabiles erant, eorum mores quacunque posset ratione sanaret. Ad hæc facili^o iuuati posse eorundem animus ratus, si inseruiret corporibus, ipsemet valetudinarium euertere, lectos sternere, purgare sordes, abiectissima queque ministeria, Christianæ humilitatis rudimenta, exsequi; mortuos denique ipsos de more ablutos ritè sepelire. Inter hæc munera insignis quædam pietas ex eius vultu atq; oculis eminebat: Christum ab illo in affectis hominibus latentem cerni oculis quodammodo, ei que ipsi dare operam, crederes.

Gerebantur hæc in luce celeberrimi va-
 letudinarij, in oculis clarissimæ ciuitatis,
 tam insolita alacritate atque lætitia, vt
 multis ad nouæ rei famam concurrenti-
 bus, spectaculo Franciscus esset non Deo
 solùm & Angelis, sed etiam hominibus:
 vtique cùm eius in affectos sedulitas B.
 Rochi (cuius nomen ab eximia huius
 generis benignitate Venetijs celeberrim-
 um est) iucundissimam renouaret me-
 moriam. Vitabat ergo Xauerius, quan-
 tum poterat, oculos hominum, *Patri cœ-
 lesti, qui videt in abscondito*, placere cu-
 piens. Gratissimum interim spectaculum
 eius virtus superis præbuit. Ægrū nactus
 venerea lue ac tæbe confectum, hoc im-
 pensius ei ministrare institit, quo magis
 ab illo abhorrebat animus natura vsuq;
 delicatus. Miras itaq; ibi pugnas edidit,
 nobilesq; de se tulit victorias. Coërcebat
 ratio contumaciã naturæ, & pestis illius
 horrorem virtus diuina superabat. vrge-
 bat tamen interdum vlcerū fœditas gra-
 uitasq; odoris adeò, vt nauseans (vti al-
 solet) animus vlcerosum hominē auer-
 saretur. Non fefellit siue Dæmonis siue
 naturæ dolus solertiam Xauerij. Igitur
 posteaquam paulatim refrigescere sensit
 caritatē, sibi met infensus, suamq; animi
 molliem increpitans, meritas de se ex-
 pete-

Math. 6.

*Vlcerofo
 præcipua
 cura mi-
 nistrat.*

petere pœnas, atque illud delicati animi fastidiū penitus exuere statuit. Nec mora: obfirmat Christi caritate pectus, & S. Catherinæ Senensis exemplo, manantem ex vlceribus saniem semel atque iterum vnicus sui victor exsugit. eximia virtus diuinitus eximio donata est præmio. Hæc victoria nō modò illum in præsens sui potentē fecit; sed etiam in omne tempus, aduersus vlcerosos & elephantiacos eius muniuit animum. Morbos enim quorum cæteri vel aspectum ipsum horrere solent, ipse deinde cū voluptate tractauit, non tantum sine molestia. Tanti refert ad animi libertatem vel semel semet egregiè vincere. Quocirca in omni Fancisci vita, & perpetua omnibus in rebus sui victoria enituit, & benignitas in miseros ægros singularis. Hoc tyrocinio imbutus, curas omnes ad destinatam animo expeditionem intendit. Vere primo nullam moram interponendam existimarunt Patres, quin quamprimum Romanam, vti vouerant, ad Pontificem Maximum adirent. Erāt tum imbres maximi, itinera admodum lutulenta: & aderant solennia Quadragesimæ ieiunia, religiosi viatoribus haud sanè commoda. Verum ne rem Deo gratissimam minùs gratam cunctatio faceret, tanta fuit apud

*Saniem
exsugit.*

Sui victoria.

Voti seruandi religio.

*Voti ser-
uandi re-
ligio.*

omnes voti religio, vt dum ieiuniorum tempus præteriret, dum idonea tempestas vias lacunis & voraginibus teterrimas aliqua ex parte siccaret, dum vernæ remitterent pluuiæ, neutiquam censuerint exspectandum. Adeo non sibi vota, sed se votis accommodabant. Itaque in-
ta Quadragesima, omnes pariter Ro-

*Quadra-
gesima, i-
ter pedib⁹
faciens &
mendicâs,
ritè ieiunat.*

mam ire maturant. Ad superioris itineris paupertatem hoc accessit, vt sine viatico omnes viæ simul ac diuinæ prouidentia committerent se. Porro in itinere vetera illa instituta perpetuò retinebantur, atq; hoc amplius, quoniam id temporis erat, etsi pedestres viatores necessarij itineris labor, cibusque parcè emendicatus plurimum vexabat, tamen ritè quotidie ieiunabatur; nullusque omnino capiebatur cibus, nisi emendicatus: vt dubitari possit, vtrum maior imperati ieiunij religio fuerit, an Euangelicæ paupertatis. Nec
piorum hominum fiduciam vlla ex parte Dei prouidentia frustrata est. Magnis im-

*Frustulo
panis sum-
pto, per la-
cunas iu-
stum iter
pedibus
conficit.*

bribus grauique tempestate vexati, procedere tamen quò destinarant perseverantes, lutulentas in primis ac lacunosas eopotissimum anni tempore Longobardia vias pedibus sine vilo grauiore incommodo peruasere. Interdum autem vsu venit, vt frustulo duntaxat cibarij panis
sum-

sumpto, maximo imbri, campis longè lateque stagnatibus (vt alicubi vix summo pectore extarent) millia passuum vno die propè xxx. nudis conficerēt pedibus, non æquo solùm tranquilloque animo, sed hilari lætoque. Demum illos Deus necessarijs subinde rebus ac viribus supeditatis, precario victu, periculisque itineris defunctos, quò intendebant, saluos incolumesq; perduxit. Romam vbi ventum est, nihil eis potius fuit, quàm vt limina Apostolorum adirēt, sanctissimisq; vrbis atq; omnium gentium patronis salutatis, communem per eos causam enixius commendarent Deo. Exinde tantorum Præsidum patrocínio & gratia freti, ad Christi vicarium (is tum erat Paulus

Paulus
III. Pont.
Max.

III. ex inclyta familia Farnesia, vir consilio prudentiaq; longè clarissimus) aditū sibi quærere cœperunt destinata petituri. Erat Romæ eodem tempore Petrus Ortizius Hispanus, Cæsaris procurator, homo summa auctoritate pariq; humanitate præditus: à quo ad Pontificem introducti, atq; vltro etiam commendati, benignè comiterq; ab eo accipiuntur demore ad osculum pedis. Inde periclitanda eorū doctrinæ gratia, ad philosophicas Theologicasque disputationes super mensam (vti optimi Principis consuetu-

do ferebat) non semel adhibentur. Quo in genere cum omnes, & Franciscus in primis, egregium quæ eruditionis, quæ modestiæ specimen dedissent; editis de Hierosolymitana profectioe postulatis, quæ volebant, impetrant omnia, non modò nihil repugnante, verùm etiam valdè approbante Pontifice: cuius paternæ in gentes omnes caritas adeò peregrinorum hominum est complexa virtutem, ut eos, pro egregia ipsius benignitate ac munificentia, cum fausta precatione pariter & copioso viatico dimitteret. At illi ne in copia quidem paupertatis obliti, attributam votiux peregrinationi pecuniam apud argentarium custodiendâ deponunt, tantisper dum profectiois tempus adesset: ipsi victum interea per urbem mendicâdo palàm conquirunt. modestia utique quam doctrina insigniores, utpote qui à familiaritate principum virorum ultro ad tantam vitæ humilitatem descenderent.

CAPVT VI.

*Vicetia post diutinam preparationem
Deo Sacerdotij primitias offert.*

VRBANIS negotijs feliciter simul
celeriterq; cōfectis, Hierosolymam
primo

mo quoque tempore transmissuri, eodem ferè modo, quo Romam venerant, reuertuntur Venetias. Ibi cœlestis vitæ auidi, vt pluribus pignoribus obstricti Deo tenerentur, re familiari dudum consecrata, semet Christo penitus consecrare decernunt. Igitur cum ad eam rem in-teriore se parassent cura, sub Missæ sacrificium apud Hieronymum Verallum, Apostolicum Legatum, paupertatis castitatisq; perpetuè nuncupant vota. Nuncquam alias antè Franciscus diuinis gaudijs cumulatioꝝ conspectus est. Quippe admodum lætus (quod ex vultu notari poterat) superfundenti se Deo totū dicitur pectus: & veteris instituti sui memor, vota semel nuncupata quotidie instauro deinceps in omni vita. Ceterum dum destinata navigationis opportunitas expectatur, ad intermissa itineribus, retenta animo benignitatis officia refert curam, auctamq; cessatione industriam. Et eximiam Francisci in ægros caritatem hoc etiā maior Veneti populi admiratio approbatioq; excepit, quo labor eius fuit, quam antè, diuturnior. Euēnit quippe vt Palæstinam, quæ semper antea patuerat peregrinis, illo ipso anno exortum inter Turcas ac Venetos bellū clauderet. Maria vtiq; omnia infestis Turcarum clas-

Paupertatem castitatemque perpetuā vouet.

sibus adeò obli debantur, vt sine manife-
 sto cædis seruitutisue periculo nemo
 posset ex Italia petere Hierosolymam.
 Quæ res Hierosolymitanam Patrum ex-
 peditionem primùm distulit, deinde dis-
 cussit, Deo meliores in vsus illorum ope-
 ram reseruante. Conductos enim opera-
 rios ita destinauit in vineam suam, vt re-
 licto effæcto Turcarum solo, partim syl-
 uescentia Christianorum vineta, partim
 desertos Indorum campos, intactasque
 æuo Iaponum syluas excolerent. Ita dum
 Franciscus diuini ignarus consilij inter
 spem metumque suspensus, optatissimæ
 nauigationis tempus in dies opperitur;
 menses plures in ijs, quos dixi, valetudi-
 narij laboribus abière, nunquam aut re-
 mittente se industria, aut refrigerente
 caritate. Verùm enim uerò Hierosolymi-
 tanæ profæctionis spes demum vndique
 abscissa ingenti eũ dolore perculit, mœ-
 stum eodem tempore, cum facultate vi-
 fendi sacra illa Palæstinæ loca, martyrij
 quoque ademptam sibi esse occasionem.
 Inde vnicum casuum humanorum solati-
 um diuinam prouidentiam respiciens,
 euentum illum, quamuis acerbum, æqui
 boniq; consuluit. Et re communiter de-
 liberata, cunctorum versæ aliò curæ. Vi-
 sum erat Patribus, quò impensius & pie-
 tati

tati suæ & alienæ salutis seruirent, omnes
 sacris ordinibus initiari. Itaque mense
 Junio, ipso S. Ioannis Baptistæ natali die,
 non sine egregia præparatione, sacerdo-
 tes (nam cæteris sacris ordinibus ritè
 paulò antè initiati fuerant) ab Arbeni
 Episcopo consecratur. Fama est eos tan-
 ta inter consecrationem lætitiâ perfulos,
 ut ea in ipsum redundaret Episcopum. Is
 enim confirmasse deinde fertur, se eo
 ipso tempore inter caremonias nouum
 quendam & insolitum fructum cœpisse
 diuinæ voluptatis. Spes transmittendi in
 Palæstinam ita præcisa iam erat, ut voti
 religione propemodum soluti videren-
 tur. Placuit tamen, ne quis omnino in
 eorum animis vel tenuissimus resideret
 serupulus, ad annum vsque vertentem
 (uti nominatim in votorum formula cau-
 tum erat) votiux pereginationis occa-
 sionem captare: hoc interim spatio, pro-
 pediem libaturos Deo Sacerdotij sui pri-
 mitias, colligendi sui causa, ex tanta ce-
 leberrimæ vrbis frequentia excedere. Er-
 go ad finitima loca digressi, alius aliò.
 Franciscus cum Alfonso Salmerone in
 Montem Celsum (vicus is est passuum
 millia xv. à Patauio) recepit se. ibi solitu-
 dinis cupidus, ut proximè ad Deum acce-
 deret, quâ longissimè à cœtu hominum.

*Sacerdos
 consecra-
 tur.*

*Primi sa-
 cri præpa-
 ratio.*

*Solitaria
 vita.*

recessit, desertamq; ac semirutam deuio
 in loco casam nactus, tecto è stramini-
 bus resecto, qualecunq; sibi diuersorio-
 lum parauit, hoc gratius, quod repræsen-
 tarét Christi Domini sui præsepe, sum-
 mamq; illam rerum omnium inopiam.
 Inde ut pueri I E S V paupertatem, eius-
 demq; iam viri solitudinem experiendo
 meditaretur, talem vitæ rationem insti-
 tuit. Emendicato cibo parcè ac duriter
 victitabat, humi super stramine cubitans
 in tugatio imbribus, frigoribus, vêtis ob-
 noxio. Animum porò ad cœlestium re-
 rum contemplationem excitaturus soli-
 to vehemētius, voluntarijs quotidie pœ-
 nis corpus afflictabat suum. Nec imme-
 mor Dei animam ducentis in solitudinē,
 & ibi loquentis ad cor eius, intentius au-
 diebat quid in se loqueretur Dominus
 Deus: identidem videlicet orans; & quic-
 quid erat otij, in sacrorum lectione li-
 brorum, & pia cœlestium rerum medita-
 tione consumēs. Quid incommodorum
 ærumnarumq; eo in loco pertulerit, rur-
 sus quàm puras ac liquidas ex cœlestis
 sponsi consuetudine perceperit volupta-
 tes, facilius est cogitare quàm dicere. Illud
 constat, stipē ab eo coactam ferè ita fuisse
 exiguam, vix ut ad panem emendum fa-
 tis foret. Quòd si quando aliquid olei aut
 obso-

Osee 2.
 Psal. 84.

obsonioli accederet, tum verò illum opi-
 parè sibi epulari visum. In hanc autem
 solitariae vitæ rationem, ipsos quadragin-
 ta dies (caelesti magistro videlicet aucto-
 re, qui totidem in solitudine dies versatus
 est) iucundissimè absumptos. Nec dubi-
 um est, quin ex diuino congressu, pro-
 summo illo suo ardore animi, flagranti-
 que in Deum caritate, non minùs dono-
 rum quàm gaudiorum caelestium hause-
 rit. Subinde igitur progressus in publi-
 cum, Christi quoque exemplo instituto-
 que populum docere, & diuinitus hausta
 impertire hominibus cœpit. Concionan-
 di modus hic erat, vt Christi sermonum
 in campis, montibus, littoribus habito-
 rum memor, vbiunque spes eum inui-
 taret rei bene gerendæ, in coctus homi-
 num concionabundus inferret sese; eos-
 que potissimum erudiret, qui maximè
 institutionis indigentes, minimè interesse
 sacris concionibus solent, quo Deus et-
 iam à non quærètib; inueniretur. Quo-
 circa in triuio aut platea corrogatis audi-
 toribus, sumptoque ex aliqua taberna
 scabello, ex eo de honesta beataque vi-
 ta apud desidiosos ac ludibundos vehe-
 mentiùs quàm speciosius verba faciebat:
 vt nonnulli etiam qui risus captandi gra-
 tia ad concionem accesserant, orationis

B 7 graui-

*A solita-
 ria vita
 populum
 docere in-
 stituit.*

*Abstinen-
tia pecu-
niæ in con-
cionibus.*

*Primum sa-
cerdum facit.*

grauitate diuinaque vi permoti, pro risu referrent fletum. Non alia res maiorem habebat admirationem, aut negotium adiuuabat magis, quam pecuniæ abstinentia, gratissimum omnibus sanctitatis indicium. Quippe neque ipso quicquam petente à circumfusa multitudine, neque vltro datum accipiente, nemo non sensit illum haud quaquam suis commodis seruire, sed alienæ saluti. Studio atque operâ non minus vtiliter in aliis iuuandis, quam in seipso excolendo, in Monte Celso collocata; Ignatij accessit venit Vicetiam. Ibi animo, quanta maxima potuit cura, præparato, maturum iam ratus, quod pridem pia mente conceperat, nouus sacerdos cælestem illam ac salutarem hostiam diuinæ maiestati, mistis gaudio lacrymis, immolat. Non tam credere illum, quod sacrosanctis illis mysteriis continetur, quam cernere atque intueri, diceres. Ardor sanè mentis ac vultus is erat, vt eum qui conspicerent tam suauiter lacrymantem, temperare ipsi nequerent lacrymis. Et ille deinceps excellentem hunc pietatis sensum haud secus retinuit in reliqua vita, quam si nouus quotidie sacerdos ad aram accedens, primorem illam sacrorum dulcedinem delibaret.

CAPVT

CAPVT VII.

Bononiam Romamq; sermonibus iuuat.

I AM præstituta Hierosolymitanæ peregrinationi dies abierat, neque tamen (obnoxio adhuc hostium classibus mari) spes transmissionis dabatur vlla. Restabat vt ex votorum formula Pontifici Max. addicerent se. Patres ergo communi consilio statuunt, vt Ignatius, Petrus Faber, Iacobus Laines Romam petant; Pontificemq; adeuntes, ei vota & operam suam sociorumq; offerant ad auxilium animorum. Interim cæteri in celeberrimas Italiæ Academias diuisi studiosos literarum adolescentes pietate imbuerent pellicerentq;, si quos Deus ad suum numerum aggregatos vellet. In Academiarum partitione Xauerio Bononiensis obuenit, non minimo illius ciuitatis bono. Namq; vt Bononiam attigit, ad S. Dominici sepulcrum, cuius perstudiosus erat, sacris operaturus accessit. Fortè interfuit rei diuinæ Elisabetha Casilina Bononiensis virgo Deo sacra, ex Dominicanorū sanctissima disciplina. Quæ Francisci sanctimoniam odorata, imperare sibi non potuit, quin cum eo colloqueretur sub sacrum. Colloquiū tale fuit.

vt illa viri sanctitate capta teneretur. Erat
 Elisabethæ patrus Hieronymus Casili-
 nus nomine, vir doctus iuxta ac nobilis,
 idemque S. Petronij Canonicus, & Re-
 ctor S. Lucie, in cuius ædibus habitabat.
 Hunc igitur Elisabethæ rogatu Francis-
 cus adiit, & quâ sermonis comitate, quâ
 suauitate morum adeò sibi deuinxit, vt
 ille vltro ac prolixè eum domum suam
 inuitaret. Et Xauerius talis viri hospitio
 libenter vsus, conuictum hospitis recu-
 fauit, mendicato (vtri consueerat) victi-
 tans cibo. Obseruabatur interim à Casi-
 lino eius virtutum admiratore, qui dein-
 de etiam illarum præco extitit. Franciscus
 ergo, etsi quòd tum infirma erat valetu-
 dine, plus animi attulerat quàm viriùm;
 tamen virtutis ardor, quod viribus dee-
 rat, abunde suppluit. Haud secus quàm
 si optimè valeret (adeò immensa erat de
 hominibus benemerendi cupido) per o-
 mnia ferè Christianæ charitatis munia,
 eximia eius benignitas vagabatur. Quo-
 tidie re diuina de more facta, ægris in va-
 letudinariis, vinctis in custodiis inseruire,
 pueris & idiotis hominibus Christianæ
 doctrinæ rudimenta tradere, accedenti-
 um confessiones audire institit. Insuper
 in triuiis compitisque ad multitudinem
 verba facere, non assidua magis quàm sa-
 lubri

*Hospitio
 utitur
 Hierony-
 mi Casili-
 ni.*

*Sedulitas
 eius in pro-
 ximis iu-
 uandis et-
 iam cum
 minus va-
 leret.*

lubri ratione. Neque enim nouum hoc speciosum & declamatorium concionandi genus, sed vetus illud ardens & prorsus Apostolicum sequebatur. Nullus rationis fucus, ornatusque verborum, sed maximus ardor animi spiritusque; grauisissima certissimaque; sententia, quas veritatis index orationis simplicitas & quasi negligentia commendabat. Oris totiusque corporis conformatio ad modestiam & humilitatem, spirabat eam, quae in animo latebat, sanctimoniam. Emicans ex ore atque oculis pietas facile declarabat, quicquid diceretur, ex intimo animi sensu ardenti que pectore proficisci: quo feruentiora etiam ad auditorum mentes verba, tanquam faces, perueniebant, eorumque voluntates accendebant vehementius: ut satis appareret quam ignitum sit eloquium diuinum, cum ita iactatur ab hominibus, ut suppeditatur à Deo. Nempe erat Xauerio propositum, non gratiam hominum & popularem captare auram, sed in mentibus auditorum Dei timorem amoremque ingenerare; animorum utique salutem, non suae existimationi consulere. Summa porro concionum, ut acerbissimos sempiternosque cruciatus apud inferos improbis constitutos, rursusque aeterna cumulatissimaque praemia

Concionandi ratio.

Summa concionum.

mia

*Concionū
fructus.*

*Paupertatis
amor.*

*Xaverius
verbis par
tus, sed mi
rè efficax.*

mia, quæ bonos manent in celo, proponeret: vitiorum quoque foeditatem & virtutum speciem pulchritudinemque non venustè sed grauitè demonstraret. Sic iactum satumque Dei verbum nec seignibus excipiebatur animis, & optatos Deo Franciscoque ferebat fructus. Complures quippe mortales, Deo beneiuuante, è flagitiorum extracti cœno: non pauci ad frequentem Sacramentorum vsum perducti: magna insuper pecuniarum vis eleemosynarum nomine collata: cuius tamen ille ne teruncium quidem attingebat; sed ea in pauperes diuisa, ipse ostiatim victum sibi quaeritabat, simul egentium necessitati prospiciens, & concionatoriarum dignitati. Quo factum est non modò quod agebat, vt quamplurimi respiscentes piam Christianamque vitam instituerent; sed etiam quod non laborabat, vt eius nomen omnium sermo ac fama celebraret. Nec in concionibus magis, quàm in priuatis sermonibus officiisque, mirabilis extitit. Casilin^{us} eius hospes, de quo antè diximus, dilibat. Fuisse XAVERIUM verbis paragens eius obseruator, sic commemoratum, sed mirè efficacem. De rebus vtique diuinis tanto animi ardore verba facere solitum, vt auditorum pectora inflamm-

flama
quo
lamu
mi se
maru
ab se
rum
esset
tides
mo
hor
vicio
desi
nis.
que
gia
cise
gra
nia
fua
Na
rij
ius
tic
cū
re
lu
de
ci
te

flāmaret. In sacro faciendo, præsertim eo, quod de Christi Domini Passione appellamus, solenne illi fuisse, ab intimo animi sensu ingentem profundero vim lacrymarum. Quo in sacrificio nonnunquam ab se visum in commemoratione viuorum, cū eius animus adeo abstractus esset à sensibus, vt ministri vestem identidem trahentis reprehensionem nullo modo sentiret; nec ante circumactam horam ad societate rediret corporis. Illū vtique (quod de Daniele dicitur) virum desideriorum extitisse, multæque orationis. Igitur hæ res multos ciuū, ipsumque in primis hospitem, ad studium egregiæ pietatis adduxere; & apud eos Francisci etiam post discessum, memoriam gratam ac celebrem fecere. Itaque Bononiæ haud minus diuturna sanctimoniam suæ quàm industriæ reliquit vestigia. Nam Caslinus diuersorium illud Xauerij deinde honore habuit, & sociorum eius vltro citroque commeantium hospitio addixit. Procedente autem tempore, cū Societas IESV domicilium quæreret Bononiæ, non sine Dei nutu ac voluntate, proxima Francisci diuersorio domus ei obuēnit, ipsaque ædes S. Luciae, vbi ille sacrum factitauerat. Quo tempore Xauerianum hospitium sancti

*In sacro æe
Passione
Domini
abstrahitur à sensibus.*

Domus; viri memoria, locique religio, in facellum
ubi diuer- vertit: vt idem Xauerij foret & diuersorij
satus est, & sanctitatis monumentum. Porrò id fa-
in facellu cellum, cum aedes S. Luciae reficeretur,
versa. nouo templo includi, & IESU circumciso
 dicari placuit. Credas illam Societati se-
 dem diuinitus per Xauerium destinatam.

Collis hor-
tulorum.

In aede S.
Laurentij;

Bononiensi prouincia bene gesta, Fran-
 ciscus Romam, vti conuenerat, media cir-
 citer Quadragesima venit, ANNO
 M. D. XXXIX. Diuersabantur tum
 Patres precario sub radicibus Collis Hor-
 tulorum (Montem Trinitatis vocant) in
 villa, quam eis Quirimus Garzonius, ci-
 uis Romanus, honestus pariter ac pius,
 concesserat. Ibi omnes emendicato vi-
 ctitantes cibo, nec minùs salutis alienae
 quàm suae virtutis auidi, rei Christianae
 communi consensu operam nauare, & in
 Christi vinea pro se quisq; elaborare sta-
 tuerunt; rati ex vrbe religionis sede, plu-
 rimoq; martyrum cruore opima, vberri-
 mos capi fructus posse pietatis. Primùm
 igitur rectum consilium rectè atque ordi-
 ne exequentes, Pontificis Vicarium &
 Parochos adeunt. Facta ubicunque vel-
 lent concionandi potestate, praecipua vr-
 bis inter se diuidunt templa, Xauerio &
 Petro Fabro S. Laurentij in Damaso æ-
 des obtigit, celebris in primis ac nobilis,
 vbi

ubi alternos inuicem ad populum sermo- *in Dama-*
 nes haberent. Hac igitur in æde, frequen- *so concio-*
 ti ac secunda concione, de rebus non di- *nes habet*
 ctu speciosis, sed vsu necessariis, subinde *ad populū.*
 differens, haud disparem messuit semen-
 ti messem; auditoribusque non tam ad-
 mirationi, quam (quod caput est concio-
 natoris) saluti fuit. Nam populum Ro-
 manum crebris sermonibus ad honesta-
 tem, ad temperantiam, ad crebrum Sa-
 cramentorum usum, pro virili parte com-
 pulit: cæterisque eius sociis eodem sum-
 ma ope incumbentibus, Romana pietas
 rursus accendi, & antiquæ Romæ species
 paulatim redire visa. Nec populum exco-
 lens Xauerius temeram neglexit ætatem,
 sed eam vicatim Christianis præceptis ac
 mysteriis imbuere intentiore cura insti-
 tit, haud dubius quin ciuitatum confor-
 matio pendèret potissimum ex discipli-
 na atque institutione puerili. Inter hæc,
 Patrum consultationibus decretisque, So-
 cietas IESV in Religionis formam reda-
 cta: nec domi solum ipsa fundari cœpta
 est, verum etiam virtus eius atque indu-
 stria probari foris; adeò vt Ignatij socio-
 rum nomen vltimas quoque terras per-
 uaderet, Deo nouam gentem disci-
 minare toto orbe terrarum

parante.

CAPVT

CAPVT VIII.

India prouincia diuinitus illi destinatur.

*Rex Lusitania ali-
quot è So-
cietate po-
stulat.*

NONDVM erat Societas IESV Pontificis Max. auctoritate confirmata, cum Ioannem Lusitaniæ regem hoc nomine tertium Ignatij & sociorum eius fama perpulit, vt aliquot ex iis à Pontifice & ab Ignatio per Petrum Mascarenam Legatum suum postularet. Causa postulandi fuit, quòd Lusitani per ea temporis regis instructi classibus, non minori successu quàm ausu, per ignota maria clausas omni antiquitati vias ac terras aperuerant, ferisquæ ac barbaris nationibus subactis, trans Indum & Gangem, in vltima Orientis penetrarant. Ad eas gentes Christianis sacris imbuendas, Rex optimus, haud ignarus quantum id esse negotij, veros germanosque Euangelij præcones destinabat animo: ratus Christiani regis nomine se dignum non esse, nisi populos in suam ditionem redactos, in Christi redigeret ditionem. De Ignatij sociorumquæ eius egregia virtute, summaquæ in adiuuandis hominibus industria, multorum literis multa cognorat. Quocirca talium virorum auidus, Mascarenæ Legato suo magnopere mandauit

ut simul à Pontifice ipso, in cuius potestate illos esse acceperat, simul ab Ignatio, Societatis conditore, curaret, suo nomine, Sociorum quamplurimos. Nec defuit Regis studio sedulitas Legati. Rem cum Pontifice Ignatioque ita transegit, ut duos (plures enim tanta Sociorum paucitas non sinebat) ad eam rem impetraret. Erat utique non laboriosa magis quam periculosa prouincia. Quippe cum continenti multorum mensium navigatione, per immensam Oceani vastitatem, per maria insanis fluctibus horrenda, in alium quasi orbem terrarum trajiciendū foret; & barbaræ ac feræ nationes, haud minore in horas singulas periculo excolendæ quam adeundæ. Cæterum hæc mortalium terricula viros Christi crucisque amatores, quibus *uiuere Christus esset, & mori lucrum*, vltro etiam inuitabant. Itaque vbi cognitum est ipsorum duos in Indiã ituros; erecti expectatione, eamque sibi quisque prouinciam expetentes, tantæ rei taciti opperiebantur euentum. Socios tum Ignatius auctoritate magis quam imperio regebat, vir vel sanctitatis miraculo, vel Societatis institutione venerabilis. Is primò Indiã Simoni Roderico & Nicolao Bobadillæ decreuerat, non sine pia quadam æmulatione cæterorum,

Philip. c. x.

rorum,

rorum. Sed Francisco utique diuinitus ea
prouincia debebatur. Iam Simon, et
quartana obnoxius febris, per nauis occa-
sionem in Lusitaniam transmiserat; &
Bobadillam adhuc Romae aduersa tene-
bat valetudo, quominus cum Regis Le-
gato profectionem maturante ire posset.

*Ignatij ora-
tio.*

Quo circa Ignatius, consulto intentius
per preces Deo, Franciscum ad se accersit
iubet non nihil iam suspicantem. Tum hi-
lari vultu ut solebat: Nimirum, inquit,

Francisce, Indiam Prouinciam tibi Deus
» ipse destinauit. Bobadilla, cui à me desti-
» nata erat, longinquo implicitus morbo,
» ut vides, eam obtinere nequit: reliqui
» socij maxima ex parte, Pontificis iussu,
» pijs per Italiam negotijs distinentur. Te
» ego alios ad vsus apud me retinere sta-
» tueram; sed Deo aliter visum, *qui segre-*

Rom. c. 2. gavit te in Euangelium suum. Age igitur
» maecte virtute vir Ducem sequere Deum,
» qui te haud dubiis signis in Indiam vo-
» cat. Iam te ad tantum opus caelestis illa
» excitet flamma, qua te semper ardentem
» vidimus, iam altitudine animi tui, iam
» magnitudine prouinciæ, iam moralium
» caelestiumque exspectatione dignos spi-
» ritus cape. Ne pluribus super tanta re te
» cum agam, tua mihi haud ignota virtus
» facit, & scilicet illa nutum, non modò im-
peri-

perium, præuertere solita obedientia. Cui hæc ipsa superuacanea videri possunt, cum satis superque foret dicere, I. sequere in Indiam vocantem Deum. Ad hæc Xauerius virginali suffusus rubore, cum dixisset se Christi causa paratum esse ad omnia, manantibus gaudio lacrymis, ingentes illi secundum Deum gratias egit, quod suum votum impleteret. Sensisse quidem se olim ad Indorum salutem curandam diuinitus impelli; sed iam accessisse ad diuini numinis instinctum eius, quem diuinæ voluntatis interpretem duceret, auctoritate. Quocirca se id quicquid esset siue oneris, siue periculi, non dubitanter subire. Nam vt cætera sibi humana diuinæque præsidia deessent ad obsequendum Deo, propensam obsequendi voluntatem certè non defuturam: eundemque fore & obedientiæ finem, & vitæ. Spectata est in ea re Francisci non obtemperandi tantum propensio, sed magnitudo quoque animi singularis. Nullum tum erat in India, aut vsquam omnino præterquam Romæ, Societatis domicilium, quò diuertere, vbi diuersari posset. Societatis in Lusitania Indiaque ea conditio futura, quam ipse fecisset. Indicum porrò iter, & barbararum gentium peragratio haud minus periculorum

C

habe-

*Francisci
obediētia,
& magni-
tudo ani-
mi.*

habebat, quàm ærumnarum. At ille martyrij audus, sperare cœpit ab India, quod Hierosolyma denegarat. Quocirca omnes difficultates ac discrimina, ab animi fortitudine Dei quæ fiducia contem-
nens, protinus Ignatio, quasi cælesti voci iussus, dicto audiens fuit. Ab eo digressus extemplo parare se ad iter, lætus optatum negotium diuinitus delatum sibi esse in sinum. Nec quisquam omnino domesticorum fuit, quin liquidò affirmare diuino prorsus consilio nutuque factum esse, ut Xauerius potissimum eligeretur ad nouam illam Indiæ prouinciam delibandam. Subibant quippe eorum animos crebri illius sermones, quibus immensam Indiæ messem efferre, & Indorum per incitiam pereuntium cladem deplorare consuêrat. Proinde eum maximè idoneum censebant ad depellendam calamitatem, qui maximè miseraretur. Recensebant etiam visum quoddam, quod Iacobus Laines olim sibi à Francisco contubernali suo indicatum enuntia-

Francisci rataliis. Visus enim sibi met saepe Xauerii somniū de rebus per quietem humeris Indum ali-
indo hu- quando uectare adeò grauem, ut ipso
meris abse- quando uectare adeò grauem, ut ipso
gestato. Quod quidem rei futuræ indicium potius, quàm sopitæ mentis ludibrium fuisse, deinde

Deinde ostendit euentus. Franciscus igitur hasce spes & cogitationes secum in Indiam portans, tam longinqua profectio-
ne in posterum diem parata, documentum fuit, quàm parum erga humanas res sit affectus, qui totus aptus ex Deo pendeat.

*Profectio-
ne Indicã
in posterũ
diẽ parat.*

CAPVT IX.

Adito Pontifice, in Lusitaniam profisciscens, magnarum virtutum indicia edit in via.

CÆTERTVM prius quàm se in viam daret, ita demum omnia prospere ac feliciter successura sibi existimans, si ex auctoritate Christi Vicarij tam difficilem prouinciam suscepisset, Paulum Tertium Pontificem Max. adit: pedesque de more osculatus, faustã ab eo precationem certasque indulgentias petit, tacito utique ipsius imperio in Indiam iturus. Et Pontifex Indica expeditione lætus, excepit eum comiter benigneque; Inde benedictione indulgentiisq; liberaliter, non solum libenter concessis, in hanc ferme sententiam locutus est: Equidem ingentes diuinae benignitati grates ago habeoque, quòd me Pontifice reuersura sit in Indiam fides, quæ ab Apostolis olim

*Oratio
Pauli III.
Pontifi.
Max.*

„ introducta paulatim barbaris illarum
 „ gentium cesserat moribus. Tu verò non
 „ modò nostra auctoritate, sed etiam De
 „ cuius personam gerimus, impulsu exci
 „ tatus, pari animi magnitudine tantan
 „ capeſſe prouinciam, memor te in India
 „ per homines vocari à Deo. Quis voce
 „ non qui ſis, tecum reputa. Memento
 „ ab illo vocari, *qui vocat ea quæ non ſunt*

Rom. c. 4. *tanquam ea quæ ſunt.* Neque enim tan
 „ idoneos ad opus quærit, quàm ipſe deli
 „ gendo facit. Quemcunque elegerit, hui
 „ & animorum ſuggerit & virium fatiſ. Ni
 „ ſi fortè obſcurum eſt, vel ipſos Apoſtolo
 „ per ſe ab omnibus rebus imperatos fuiſ
 „ ſe. Atqui iſti piſcatores, rerum verbo
 „ rumque imperiti, quid non Dei miſſi
 „ ductuque fecerunt? quæ regna, quos po
 „ pulos, quas gentes Cruci non ſubege
 „ runt? Atque vt cæteros taceam, Tho
 „ mas Apoſtolus quàm bene rem Chriſtia
 „ nam geſſit in India, quò tu nunc eodem
 „ Deo auctore tendiſ! Quot barbaras na
 „ tiones mitigauit! quot inanium Deo
 „ rum aras euertit! quot regnis ſuaue
 „ Chriſti iugum impoſuit! Nec verò ter
 „ rorum aut mortis terror ad auden
 „ dum facere debet ſegniorem. Vilis hæc
 „ eſt vita æternam meditati; & mortal
 „ honeſta beataque; mors omnibus votis ex
 „ peten

perenda. mortem verò contemnerenti, aut
 etiam optanti, quid graue, quid acerbum,
 quid horrendum videatur? Perge igitur,
 & Dei ductu, S. Thomæ exemplo,
 Christianæ religionis fines longè lateque
 profer in Oriente. *Non est abbreviata ma-*
nus Domini. Ecclesiam qui olim per A-
 postolos fundauit, subinde per Apostoli-
 cos viros auget ornatque. Tum Francis-
 cus vultu demissionem animi præferens,
 in hunc ferè modum respondit: Quid
 tandem in hoc genere efficere queam,
 Pater beatissime, cur ego potissimum ad
 tantum opus deligar, equidem non video;
 cæterùm existimandum iis relinquo, qui
 delegerunt. Non obtemperantis est, quid
 possit, considerare, sed imperantis. Ego
 verò quantum meis ipse diffido viribus,
 tantum diuina ope prouidentiaque con-
 fido, quæ *infirmam mundi eligit, ut confun-*
dat fortia, ne gloriatur in conspectu eius
omnis caro. Proinde sic in animū induco
 meum, quo auctore tantam prouinciam
 susceperim, eodem adiutore me ex eius
 sententia gesturum. Pontifex ingentis in-
 dolis specimē ex aspectu ac sermone Xa-
 uerij cum cepisset; ratus propagatori re-
 ligionis apud Indos maiore quadam au-
 ctoritate opus esse vltro suam illi potesta-
 tem, quoad opus foret, impertit. Quippe

Franciscus Apostolicus Legatus in India constituitur. Franciscū Apostolicum Legatū in India constituit, eiusq; rei diploma Lusitani Regis Legato dedit tradendum Regi, quo, si videretur, Xaveriū in Indiam abeuntem ornaret. Franciscus igitur, qui haudquam tanto oneri ferendo esse sibi videretur, dilato munere, quā si delatum esset, lætior reuertitur domum. Inde non sine mutuis lacrymis digreditur à domesticis, magno sui desiderio cūctis relicto; nihil omnino præter vestitum cui assueverat, & Romanum Breuiarium secum ferens. Profectus est ab vrbe in Lusitaniā cum Mascarena Regis Legato, Paulo Camerte comite, (is per eos dies Ignatio se adiunxerat) anno post Christum natum M. D. XL. protinusq; in ipso itinere non obscuriora dedit signa modestiæ, quā sanctitatis suæ. Nam cælestium licet rerū contemplationi deditus, humanitatis tamen memor, officiosum ad eò se omnibus præbebat, vt in diuersoriis lectulo cubiculoue comitibus cederet, deterrimis rebus ipse contentus; cessantibus in super famulis, in curandis comitum equis, aliisq; seruilibus ministeriis, ad omnia descēderet, famulus verius quā comes. Cæterū nihil illo iucundius in consuetudine, nihil ad omnem rationem humanitatis accommodatius, omnes omni ratione demere-

Comitum equos curat.

ri, be-
mite
acce
vultu
tos it
libus
adeò
tater
tum
priu
vel c
re; o
batu
ferm
mer
viti
lub
ta h
Et
ver
re. I
gen
obi
era
mi
era
du
an
tia
re

ri, be-

ri, benignè vnumquemque alloqui, comiter, & ipse ad alios accedere, & ad se accedentes accipere, hilari semper esse vultu, facilè aliis ac libenter obsequi, gratos iucundosq; miscere sermones. Sed talibus in rebus (id quod difficillimū est) adeò tenebat modum, vt grauitate comitatem moderante, omnia eius tum facta, tum dicta, sanctimoniā redolerent. Proprium ac perpetuum eius erat, colloquia vel de piis rebus, vel pietate condita ferere; omnesq; quibuscum promiscuè verisimiliter, occasione aliqua oblata, aut illato sermone, ad odium vitiōrum, ad vitæ emendationem impellere, admonitos vt vitia quam remedia grauiùs ferrent. Salubrem talium sermonum amaritiē multa humanitatis condimenta mitigabant. Et variij casus Xauerij sedulitatem non verbis quàm rebus admirabiliorem fecere. Legatus Prodro mo iratus, quòd negligenter curasset hospitium, acriter eum obiurgarat. Ille digressus à Domino (vt erat equè prompt⁹ ira linguaq;) apud comites intemperantiùs in absentē inuect⁹ erat, audiente Francisco. Qui expectandum ratus, dum ira decederet, sedatusq; animus admitteret curationē; in præsentia rem dissimulauit. Postero die obseruare hominem, occasione reprehensionis

*Reprehen-
sionis op-
portunum
tempus ex-
pectat.*

imminens. Inclinato in vesperam die, præcurrere de more prodromus cœpit, ad præparandum hospitium. Franciscus ergo conscenso protinus equo, (plerunque enim, etsi erat equi copia, paupertatis studio pedibus iter faciebat) stimulos subdit, & incitato cursu subsequitur præeuntem. Iamque assequebatur, cum peropportune prodromi equus corruens sua mole equitantem oppressit. Haud procul exitio erat, cum superuenit Xaverius, eamque periculo eximit. Mox admonitioni viam aperiens, quid de te futurum erat, inquit, si repentina mors, quæ haud procul abfuit, occupasset inuisum Deo, nondum expiata hesternæ iracundiæ, & intemperantiæ linguæ? Ea vox prodromi animum (cum tanti periculi, quò euaserat, species oberraret oculis) adeò percussit, ut resipisceret. Quocirca subeunte animi memoria hesterni furoris, iræ suæ impotentiam, & linguæ temeritatem agnouit: ac deinde Xaverij suasu, comitibus, quos offenderat, satisfecit. Franciscus porro cum fatigatos ex itinere comites omni obsequio refoueret, periclitantibus, si manu non posset, succurrebat prece. Vnus è primoribus Legati asseclis torrentem annem, dissuadentibus cæteris, equo transire ausus, ad vltimum periculi

venc-

venerat. Iam rapidos in gurgites delatus,
 regere nequibat equum; iamque vorti-
 cibus implicitus, prærapidi fluminis im-
 petu ad certū auferebatur exitium; cū
 alijs pauore defixis, Francisci virtus tan-
 tum periculum discussit. Nam cæteris ad
 numen comprecandum incitatis, ipse
 intentiùs cœpit orare. Nec frustratæ sunt
 euni preces. Repentè ille profundo emer-
 sus flumine; quâ leniore tractu fereba-
 tur amnis, equum statuit in vado; addi-
 toque diuina ope comitumque hortan-
 tium vocibus animo, ad vltiorem ri-
 pam euadit, Francisci vtique precibus o-
 mnium consensu à præsentī morte reuo-
 catus. Inde cū in Alpium iugis iter fie-
 ret, passim nix cumulata vento, inuiæ ru-
 pes, & saxa vestigium subinde fallentia,
 ingredientium equos non sine equitum
 periculo fatigabant. Igitur Legati Secre-
 tarium fortè ex equo prolapsū ingens
 niuis aceruus hausit. Erat is locus lubrica
 in rupe atq; præcipiti, quam minax subi-
 bat torrens. Discriminis magnitudo à fe-
 renda ope comitum proximos absterre-
 bat, veritos ne illi adiuuantes traheret po-
 tiùs, quàm sequeretur. ita occupatis me-
 tu animis, alius alium intuètes in eodem
 harebant vestigio. Cunctantibus super-
 uenit Xauerius, qui alienæ magis, quàm

*Comitem
 precibus è
 fluminis
 vorticib^s
 eripit.*

*Legati Se-
 cretariū è
 niue ex-
 trahit.*

C 5, sua

suæ salutis memor, protinus ex equo de-
 silit, illumque summa vi niue extractum
 manifesto periculo eximit, pari cum pe-
 riculo suo. Hoc ille tanto Francisci pro-
 merito deuinctus, cum deinde semper
 tanquam vitæ salutisq; suæ parentem co-
 luit. Ipse quoq; Legatus & egregiis hisce
 factis, & sanctissimorum suauitate morū
 captus, Xauerium eximie diligebat. Nec
 Franciscus sat habuit comitibus omni
 ratione prodesse, sed obuios quoque, vt-
 cunque poterat, iuuabat; in diuersorū
 præsertim cauponisque, per occasionem
 omnes docendo monendoque ad hone-
 stam Christianamque incitans vitam. E-
 gregia verò eius pietas subinde Euange-
 licæ perfectionis exemplum edidit, non
 minus imitationis apud religiosos viros,
 quam admirationis apud cæteros, habi-
 turum. Pyrenæo saltu superato, in Pom-
 pelonis fines ventum erat. Haud procul
 patria iter habebat, eius mater, propinqui
 ac necessarii minimè deuij, si eam occa-
 sionem dimisisset, non erat ignarus, pro-
 pter Indiæ longinquitatem, nullam pror-
 sus eos visendi facultatem posthac futu-
 ram. Simul intelligebat, nihil sibi à matre,
 pia femina, (nam pater mortem obie-
 rat) nihil à cognatis periculi fore. Insta-
 bant comites, vrgebat ipse Legatus, vt

*Patriam
 præterit co-
 gnatis ne
 salutatis
 quidem.*

eos ex itinere salutaret. Xaverius tamen, veritus ne quem fortè sociorum minùs cautum olim suo exemplo impelleret in fraudem, nullo modo flecti potuit, vt ad suos salutandos paulisper diuerteret, ita pio erga propinquos odio declarato, & verum se Christi discipulum præbuit, & documentum fuit hominibus Deo sacris, vt multo magis si diuino obstarent obsequio, inimicorum loco domesticos haberent suos. Verùm ne insolita res offenderet Legatum, eiusque comites cælestis huius philosophiæ rudes; conatus est sermonis comitate aptisque rationibus suam illis probare causam. Peragrata igitur celeriter Hispania, Olyssipponem ad Regem Lusitaniæ cum Legato ire contendit. Et Legatum ex diutina intimaque familiaritate Xaverij tanta iam admiratio cœperat viri, vt sibi imperare non potuerit, quominus certum ad Regem tabellarium cum literis de Francisci laudibus destinaret ex itinere: quæ res ingentem Regi visendi ornandiq; Xaverij cupiditatem iniecit. Itaq; Olyssipponem iam fama notus expectatusq; peruenit.

Ab Rege Lusitania benignè acceptus, Olyssipponenses ad studium pietatis excitat.

*Olyssippo-
nis descri-
prio.*

*Simonem
Rodericū
quartana
liberat.*

*Regis O-
ratio.*

OLYSSIPPO vrbs regia est non lon-
gè ab Oceani littore, Lusitaniæ to-
tius longè maxima, eademque portu e-
gregio, quem flumen Tagus urbem præ-
terfluens efficit, Indicarumque rerum
commercio celeberrima. Huc igitur ut
peruentum est; Xauerius eò se venisse
lætus, inde in Indiam solueretur, Simo-
nem Rodericum, Indicæ expeditionis
socium, qui iam dudum (vt antè diximus)
eò transmiserat, offendit adhuc quarta-
na laborantem: & fortè illo ipso die fe-
bris erat reditura. mirum dictu: ægrum
hominem ex insperato amplexans tanta
perfudit lætitia, vt febris in perpetuum
exclusa, siue gaudij magnitudo, siue po-
tius virtus Xauerij, vim omnem excuf-
ferit morbi. Itaque simul ex defatigatio-
ne itineris refecit vires, accersitus in regi-
am, cum Simone iam valente Regem a-
dit, se suamque illi operam ad Indorum
auxilium offerens. Rex qui de Francis-
cimia virtute ex Legato multa cõperif-
set, benignè vtroque excepto, in magno
proce-

ptocerum corona. Summopere, inquit, 30.
 lator, Patres, de vestro in Lusitaniam ad 31.
 Indiæ salutem aduentu. Nec dubito, 32.
 quin eadem vobis haud minoris lætitiæ 33.
 sit causa quàm mihi. Aperitur quippe ve- 34.
 stræ industriæ immensa vastitas Indiæ, 35.
 quæ diligenter, vt spero, & constanter ex- 36.
 culta, vberrimos fructus promittit ani- 37.
 morum: tanta vbique cernitur ad Christi 38.
 fidem propensio. Equidem per omne re- 39.
 gni tempus antiquiorem religionē quàm 40.
 regnum habebō; tum demum illarum 41.
 me gentium Regem existimaturus, cùm 42.
 eas cœlesti Regi parère cognouero. 43.
 Quocirca nihil mihi, spero etiam Deo, 44.
 à vobis gratis accidere potest, quàm vt 45.
 mecum totis viribus in eandem incum- 46.
 batis curam Orientis Christo communi 47.
 Domino adiungendi. Si cum vestri dis- 48.
 similibus agerem, hortarer vos, ne ob- 49.
 stantis naturæ difficultates, exastuantis 50.
 Oceani minas, infiniti penè itineris æ- 51.
 rumnas, barbararum gentium congres- 52.
 sum formidaretis: neu quò aliorum cu- 53.
 piditas alacris aduolat, vestra pietas cun- 54.
 ctaretur ire. Verùm quid ego vestrā vir- 55.
 tutem accendere verbis coner, cùm sat 56.
 nouerim vos Christo & Euangelio mili- 57.
 tantes, diuinam gloriam, salutemque ho- 58.
 minum, ex periculis accersere? nec quic-

» quam optabilius ducere in vita, quã pro
 » Deo honesta morte defungi? Nihil pro-
 » fectò natura ita clausit, quò non valeat
 » vera virtus perrumpere. Deo bene iu-
 » uante, non Indiam solùm Euangelio a-
 » perietis, sed vltima quoque Orientis. Ibi
 » vos aut vita meritis conspicua, aut glo-
 » riosus vitæ exitus manet. Proinde dum
 » classis se instruit, vernum tempus expe-
 » ctans, vos quoq; ad iter necessaria com-
 » parate. Nobis curæ erit præstare, vt ne-
 » que in Lusitania, neque in India, quicquã
 » requiratis. Tum illi, maximis Regi gra-
 » tiji actis, ita respondent. Iampridem se
 » exploratam habere summam eius cupi-
 » dinem diuini cultus augendi: liberalita-
 » tem autem religioni parem non Romæ
 » solùm ex multorum sermone cognouis-
 » se, sed nuper etiam ipsosmet in itinere
 » multis esse documētis expertos: vt magis
 » conniti deberent tanti Regis meritis re-
 » spondere, quàm dubitare an sui similis
 » esset futurus. Et quoniam omni voto ex-
 » peterent Indiæ cæteraq; Barbariæ afferre
 » Euangelij lucem; haud cunctanter quali-
 » cunque ipsorum operã vteretur ad Indo-
 » rum & Orientis auxiliũ. Etsi enim & se
 » & illum nossent, sentirentque semet tan-
 » tæ moli, tantoque ipsius ardori nec ani-
 » mis esse, nec viribus pares; confidere ta-
 » men,

*Responsum
 Xauerij
 Roderici.*

men, Deum, qui onus imponat, quod virium desit additurum. Deo duce, ac pro Deo, quid discriminis recusandum? Sibi vique primam curam diuinæ gloriæ esse oportere, honestamque mortem quamcunque vita potioem. Certamen inde ortum inter Regis liberalitatem, & Francisci Simonisque modestiam. Rex prolixè omnia eis pollicitus, benigno sermone facta benigniora adicere: illi contra votiua paupertatis tenaces, delatis ab Rege commoditatibus vti nolle. Postremò vicit beneficam Regis naturam constans seruorum Dei in proposito voluntas: cessitque Rex non æquitate causæ victus, sed admiratione virtutis. Dimissi ab Rege, protinus recusato lauto domicilio, quod vltro offerebatur, ad publicum valetudinarium tendunt, cum ingenti laude non modestiæ magis quàm pietatis. Satis quippe constabat, eos ibi potissimum diuersari voluisse, ut liberi ægris Christi causa ministrarent. Nec illorum benignitas & industria expectationem frustrata est ciuitatis. Vitæ ratio in valetudinario huiusmodi fuit. Ante lucem per horam res diuinas meditari, sacerdotalis officij penso rite persoluto, sacrum faciebant prima luce: quod supererat temporis in ægrorum corporum cura, animorumque salute, impense

*Recusato
lauto do-
micilio ad
valetudi-
narium di-
uersatur.*

*Vitæ ratio
in valetu-
dinario.*

*Ciuium
plures ad
honestam
vitam re-
uocantur.*

*Sacramen-
torū fre-
quens v-
sus in Lu-
sitaniā
introdu-
situr.*

pene simul & hilariter absumentes, aliās
mœstis & afflictis solatia & subsidia af-
ferentes, aliās moribundos roborātes ad
ultimum illud certamen discrimenque;
nunc excipientes peccatorum confessio-
nes, interdum consulentibus de rebus sa-
lutaribus respondentes. Neque is labor
aut obscurus aut irritus fuit. Ciuium ple-
rique, fama eorum sanctitatis illecti, cœ-
perunt vulgò ad eos ventitare. Et illi per-
petuò de rebus pijs ac salubribus nō mi-
nori animi sensu quàm ardore differen-
tes, plurimos ad odium vitiorum, amo-
remque honestatis, & scilicet ad pium
frequentemque Sacramentorum vsum
compellebant, vitæ iam prioris oblitos.
Quæ cōsuetudo sacra mysteria frequen-
tandi Olyssipponem tum primum longo
interuallo reuocata, totam deinceps per-
uasit Lusitaniam, vel cum singulorum ci-
uium salute, vel cum vniuersarum emo-
lumento ciuitatum. Innumerabiles enim
vbique mortales (vt Lusitana gens est ad
pietatem satis propensa) antiquam illam
piè sancteque viuendi rationem innoua-
runt. Multi cœlestis vitæ capti dulcedine,
diuino instinctu ad varias religiosorum
hominum familias aggregarunt se. Non-
nulli quoque ipsorum expetierunt So-
cietatem, per id tempus à Paulo Tertio
Pon-

Pontifice Maximo ritè comprobata. Itaque ingenti morum facta mutatione, alia forma, alia facies ciuitatis esse. Neque iam plebs tantū, sed nobilitas quoque, Sacramentorum consiliorumque causa, illorum diuersorium frequētabat. Et loci hominumque humilitas rem illustriorem faciebat, egentium aduenarum hospitium primoribus ciuium celebrantibus. Ad vltimum eximia illorum virtus rerumque humanarum despicientia cunctæ ciuitati miraculo fuit. Iam in vulgus relatum erat duodecim Romæ Sacerdotes (duo enim ad decem illos accesserant) Societatem inter se coisse. Ex quo numero in duobus illis, quos apud se haberent, intueri sibi videbantur nescio quod specimen vitæ Apostolicæ. Itaque eos populus, siue ex pari numero, siue ex quadam vitæ similitudine, Apostolos, nimis amplo scilicet vocabulo, appellare cœpit; & quamuis inuitos & reclamantes vocitare perseuerauit. Quippe natio Lusitana nō minus in cœptis constans, quàm in consilijs pia, nullis perpel-
li rebus potuit, vt reuocaret quod semel dedisset, vt credebat, veritati. Quin etiam eò progressa res est, vt ad ceteros quoque è Societate, tota fermè Lusitania, idem cognomen perueniret.

In Lusitania Apostolus appellatur.

CAPVT.

CAPVT XI.

Profectio eius in Indiam frustra impeditur.

E GREGIA verò Lusitanorum pieras, Patribus tali nomine oneratis verius quàm ornatis, expeditionem Indicam nonnihil deinde turbauit: sed ita, vt variantibus hominum voluntatibus, de Francisco fixa Dei extaret volūtas. Nam primorum ciuium nonnulli, Xauerij & Roderici admodum studiosi, vtilitatem ciuitatis non præsentem solum fructu, sed etiam futuri spe emolumenti æstimantes, rationem tales viros retinendi in Lusitania, inter se inire cœperunt, irati suum commodum præferendum alieno. Res igitur primùm cum Regni primoribus agitata: denique cum factis multis iam grauesque & auctores & adiutores haberet, defertur ad Regem. Ostendunt proceres pro se quisque quantum emolumenti ab Ignatij socijs tam breui temporis spatio regia ciuitas ceperit: quantum ab iisdem operis sperare Lusitania possit vniuersa, si eos non hospites ad breue tempus, sed perpetuos incolas habuerit. Lusitaniæ profectò vrbisque regiæ salutem, quippe quæ propior sit quàm India, etiam

etiam potioſorem Regi eſſe oportere. Cur igitur, vt barbaris gentibus conſuleret, patriam ipſam tam præſtanti nudaret præſidio? cur tanto ac tam ſalutari bono India potiùs quàm Luſitania fruere- tur? Quocirca ſi idẽ Regi videretur quod cæteris, eximios illos viros velut eius gẽtis femina mandaret Luſitaniæ: vt Seminarium ad manum foret, vnde idoneos Sacerdotes in Indiã ſubmitteret. Rex probata procerum ſententia, proximisque primùm conſulendum ratus, omiſſo in præſentia Indiæ iunãdæ conſilio, ambos inſtituendo talium Seminario virorum retinere decreuit in Luſitania. Quod cū ex amicis Rodericus Xaueriusque reſciſſent; enimuerò nec opinato nuntio commoti, protinus Ignatium per literas de nouo Regis conſilio admonitum, quid opus factò ſit conſulunt. Qui re cum Pontifice communicata, totam rem ad Regis arbitrium reiiciendã cenſuit, haud dubius quin ei præſens rerum tractatio certiora conſilia eſſet ſubiectura. Dantur literæ eodem tempore à Pontifice ad Regem, ab Ignatio ad ſocios: id negotium omni ex parte permiſſum Regi. Quòd ſi is ſuper ea re Ignatij ſententiam exquire- ret, commodiſſimũ videri, rem omnem ita diuidi, vt Simon hæreret in Luſi-
tania.

tania, Franciscus in Indiam pergeret. Rex ergo Ignatij consilium secutus, ambos ad se accersiri iubet. Accurrunt illi haud securo quidē animo, sed ex diuina prouidētia suspenso. Tum Rex benignè, vt solebat, quid sibi ab Vrbe de ipsis permissum esset præfatus, quid iam delibèratum haberet, expromit: Simoni mandandum in Lusitania, qui Collegiū Conimbricæ inchoaret, Seminarium submittendorum in Indiam: Francisco in decretam sibi Indiæ prouinciam proficiscendum. Proinde vterq; ad suum se munus, quanquam dissimile, pari studio quàm primū pararent, haud ignari sæpe dissimillimorum munerum paria esse præmia, Deo non tam opus spectante, quàm studium. Ibi Xauerius repenti ex magno metu in magnam lætitiā versus, ingentes Regi grates agere, quòd se voti compotem fecisset; & cum talis comitis desiderio suum miscere gaudiū: demum pro tanto beneficio non gratam modò, sed etiam solertem operam polliceri. At Rodericus spei voti que irritus, primò in sperata denunciatione percussus, oculis vultu que motum prætulit animi: deinde vbi se collegit, in hanc fermè sententiam,

„æquo animo vultu que respōdit: Tantum
 „quidem doloris Indiam ademptam suo
 incuf-

incussisse pectori, quantum dissimulare
 nequiverit: sed quoniam diuinam vo-
 luntatem, Ignatij, Regis, Pontificis con-
 sensio satis declararet; haud ægrè cuius
 causa eam suscepisset prouinciam, eius-
 dem imperio depositurū. Quocirca fore
 utiq; se in Regis potestate, lætum Semi-
 nario instituendo aliquid se quoque ope-
 ræ Indis nauaturum, cum, quos ipse non
 posset, per alumnos disciplina excoleret
 suæ. Ita ab Rege digressi, ad suum vter-
 que munus vertere curam.

CAPVT XII.

*Nauigaturus in Indiam, ab Rege Pon-
 tificium diploma legationis accipit,
 viaticum recusat.*

FRANCISCVS igitur suam expeditio-
 nem tam euidentibus mortaliū Dei-
 que iudicijs comprobata, nō commea-
 tu rebusque opportunis, sed appositis
 commētationibus & salubribus consilijs
 instruere cœpit. Nolebat scilicet nouus
 ac rudis, sed meditato paratusq; ad tan-
 tæ prouinciæ molem accedere; & per o-
 tium cogitare, quæ deinde vsui forent, ne
 agendi tempus in cogitando consume-
 ret. Vbi adsunt Indicæ profectiois dies,
 Rex, Francisco ad se vocato, in hunc ma-
 ximè

Regis O-
ratio.

ximè modum locutus dicitur: Paratæ
 sunt naues, Franciscæ Xaueri; tempus in-
 » stat tibi adeò expetitur transmittendi in
 » Indiam. Ego verò adhuc satis multa ma-
 » gnaque habeo documenta vel virtutis
 » vel prudentiæ tuæ: vt nostram tibi horta-
 » tionem superuacaneam esse credam, ex
 » præteritis futura coniectans. Cæterum
 » ne nostro videamur defuisse officio, cur-
 » rentem, vt dicitur, incitabimus. Primum
 » igitur Ethnicas gentes nostro Imperio
 » additas, Ecclesiæ addendas tibi commit-
 » to, ne latius imperium meum, quàm Dei
 » Religio proferatur. Deinde Lusitanos
 » homines illis in locis versantes, pro mea
 » in eos paterna caritate, tuæ sic trado
 » commendoque fidei, vt cupiam te no-
 » stræ beneuolentiæ vicarium succedere.
 » Non ignoras profectò Regibus ad re-
 » gnorum administrationem multis & ma-
 » nibus & oculis opus esse. Quocirca te e-
 » go oro quæsoque per illum ipsum De-
 » um, qui tibi huius expeditionis dux est
 » & comes, vt præsidia nostræ ditionis
 » (quod tuo commodo fiat) obeas lustres-
 » que sedulò, nosque de omnibus rebus ad
 » religionem spectantibus subinde facias
 » certiores. Ita demum impedimentis, si
 » qua sunt, celeriter sublatis, Christiana
 » religio tuo consilio atque operâ, nostra
 ope

ope ac præsidio, Indiam Orientemque
 percurreret. Me quidem prius regnum de-
 feret, quàm studium augendæ religionis.
 Hanc omnibus opibus, hanc omnibus
 nervis propagare certum est. Tuæ sunt
 partes, nec susceptæ causæ, nec nostro
 studio deesse. Quicquid diuinus cultus,
 quicquid res Christiana opis subsidiique
 desiderare videbitur, fidenter postula: fiet
 quod postulaueris; & ego sumptum pro
 religione reponam in lucro. Quare age
 Francisce; & quoniam haud dubio diui-
 ni numinis instinctu ductuque ad diffi-
 cillimam ex omnibus prouinciam ten-
 dis, gere animos quos huc attulisti: &
 qua virtute emines in Lusitania, hanc
 fer tecum in Indiam. Inde Rex, prolato
 Pontificis diplomate, adiecit: Atque vt
 intelligas maximam tibi rerum gerenda-
 rum potestatem non à me solùm, sed et-
 iam à Christi Vicario permitti darique;
 en tibi Pontificium diploma, quo Apo-
 stolicus Legatus in India constitueris, si-
 mul testimoniũ potestatis, & incitamen-
 tum industriæ. Tum Xauerius, qui dudũ
 ad laudes suas erubuerat, diplomate non
 verecundiùs quàm reuerentiùs accepto,
 Si quàm bene te, Rex optime, existima-
 re de me video, inquit, tam verè existi-
 mare sentirem, sanè talis & Regis &

*Responsum
 Xauerij.*

» viri iudicio admodum lætus, Deo bono-
 » rum omnium largitori gratularer. Sed
 » nimirum eximia tua probitas fallitur o-
 » pinione virtutis alienæ. Ego meæ tenui-
 » tatis ac nequitię conscius, non insaniam,
 » si de me plus alijs ipse credam, quàm mi-
 » hi? Profectò homuncioni nequam ac
 » prorsus nihili (veritatis hæc verba sunt,
 » non submissionis) vel abs te, vel à Ponti-
 » fice longè plus oneris imponitur, quàm
 » mea imbecillitas ferre queat: malo tamè
 » oneris magnitudine opprimi, quàm quod
 » Dei nutu imponatur, ab infirmitate ani-
 » mi aut nunc detrectare, aut vnquam de-
 » ponere. Nimirum Deus vires addit cum
 » onere, & facultatem cum potestate lar-
 » gitur. Quocirca cœlesti subnixus ope, in
 » omni vita efficere nitar, vt omnes intel-
 » ligant, meminisse me, quam personam à
 » Deo, à Pontifice, ab Rege Lusitaniæ im-
 » positam hac mea sustineam tenuitate: o-
 » mnibusque in dictis ac factis citiùs me
 » deficiet vita, quàm fides. Hæc elocutum
 » Rex familiariter admonet, videret etiam
 » atque etiam ecquid vel in Lusitania vel
 » in India desideraret: imperasse se vtrobi-
 » que magistratibus, vt ei, quæcunque
 » vellet, impigrè curarent. & simul regias
 » ei literas tradit, non commendationis
 » magis plenas, quàm auctoritatis. Fran-
 » ciscus

ciscus, actis Regi gratijs, manumque eius de more osculatus, domum reuertitur, vt, amicis valere iussis, conscenderet nauim. Nec Regis dicta factis benigniora fuerunt. Magistratibus procuratoribusque regijs mandauit sanè diligenter, vt Francisco eiusque socijs tum in Lusitania, tum in India suppeditarent quæcunque, vel ad ipsorum vitam tuendam, vel ad Dei cultum augendum, opus forent.

Itaque Xauerius cæteri que è Societate *Xauerius*
 I E S V, regijs deinceps facultatibus opi- *Et cæteri*
 busque in India, Malaca, Moluco, Iapo- *è Societa-*
 nia, vitam atque itinera sustentantes, lon- *te IESV,*
 gè lateque Christi cultum protulère. Cæ- *Regis Lu-*
 terum etsi omnia benignè suppeterent *sitani libe-*
 eis, modestia tamè cum regia munificen- *ralitate,*
 tia certabāt: vt ne quid vltra vsum neces- *sustinetur*
 sarium fumerent, de aliena benignitate, *in India.*
 vt perennis foret, parcè hauriendum rati.

Quocirca in suis commodis curandis, cū
 vbiq; semper, tum verò sub profectio-
 nem Indicam, ærario pepercerunt. Igitur *Paupertatis*
 Xauerium à paupertatis amore magis *studiū*
 quàm ab verecūdia nihil omnino postu- *in itinere.*
 lantem. Magistratus ipsi vltro, in gratiam
 Regis, adeunt: demonstrant sibi ab Re-
 ge magnoperè imperatum, vt ei, qua-
 cunque requirat ad iter, munificè præ-
 beant. Rogant quamprimùm indicē edat

D carum

earum rerum quas desideret, vt curari possint in tempore. At Franciscus magnam habere se quidem gratiam respondit, & regiae liberalitati, & ipsorum diligentiae; ceterum nihil requirere, nihil desiderare omnino. Id cum fecissent sapius Magistratus, idemque à Francisco responsum semper tulissent, precibus vrgere, acriusque instare, vt aliquid saltem acciperet. Ad vltimum Xauius, vrgendi modum nullum facientibus (ne obstinatio praebere speciem pertinaciae) ita morem eis gessit, vt suum ipse teneret institutum. Centonem seu vulgarem lacernam postulauit, ad arcenda summa hyemis frigora, quae circa Bonae Spei promontorium nauigantibus subeunda sciebat esse, paucosque libellos magno sibi vsui in India futuros. Neque vlla eum preces flectere potuerunt, vt quicquam praeterea dari sibi pateretur. Itaque Comes Castanerus, Indicae classi instruendae Praepositus, Franciscum in Praetoria nauis Regis iussu locatum, & viatici securum, eius vicem sollicitus, ipse conuenit; ei que ostendit Regis puerum, eiusdem missu, ad se venisse cum mandatis, vt illi res ad profectioem opportunas abunde subministraret. Tum Franciscus, At ego oro te quasoque vehementer, inquit,

quit, ne quicquam cuiquam mea causa tribuatur. Nihilò secius Comes instare, vt saltem secum duceret seruum necessarijs in rebus ministraturum. Tum Franciscus: Mihi verò, inquit, harum manuum vsus dum erit, alio haud erit opus ministro. Quo Xauerij responso idem Comes, deinde rem alijs referens, affirmabat se obmutuisse: & simul singularem eius abstinentiam egregijs ferebat laudibus. Ita Franciscus non alio viatico, quàm Dei fiducia instructus, inito iam vere in Indiam soluit.

CAPVT XIII.

Indiam petens edit exēpla virtutis suæ.

OLIM stante Imperio Romano, & Christiana religione in Asia vigente (Asia enim regio India est) duo fermè *Itinera in Indiam.* itinera trita erant in Indiam, vnum per Syriam Euphrate flumine, ac Tigri, sinuque Persico; alterum per Ægyptum, Arabico sinu, & mari Erythræo. Sed iam his regionibus Saracenorum armis ac superstitione occupatis, non perinde tutus ac breuis Europæis Christianis aditus est per infesta hostib⁹ loca. Quocirca Lusitani homines Africæ oram, quæ Atlantico Oceano alluitur, legentes, Africa,

D 2 quàm

*LeucaLu-
sitana.*

*Henricus
Princeps
nouū iter
aperit in
Indiam.*

quàm vasta est, Arabiam, Persidemque circumuecti, longissimo circuitu in Indiam traiciunt. Quippe hisce Oceani anfractibus abest India ab Lusitania Leucarum millia amplius quatuor. Leucas dico Lusitanis nautis familiares, quaternis passuum millibus constant. Et hoc spatium linea æquinoctialis, quæ ab æstu solis est maximè torrida, mediam ferè Africam intersecans, bis transeunda necessariò est. Hanc tam longam ac difficilem viam Henricus Princeps, Ioannis Primi Lusitaniæ Regis fili⁹, (vt erat Mathematicis insigniter eruditus) primus omnium, non minore animo quàm ingenio, tentauit. Causa tentandi fuit, vt Æthiopiæ Regē (vulgò Preste-Iannem appellant) quem cognorat in extrema fermè Africa, nō procul Arabico sinu, regnare, noua aperta via, sibi Lusitanisque commercio adscisceret. Cùm res bellè succederet, eius cœpta tres deinceps Lusitaniæ Reges Alphonsus V. hoc nomine, Ioannes II. & Emmanuel Primus profecati, paulatim viam vsq; in Indiam fortiter iuxta ac feliciter aperuerunt, munieruntque. Quippe & obiacentes Africae insulas, & opportuna loca complura, in ipsa ora Africae occuparunt, quæ etiam hodie Lusitanorum præsidij tenen-

nentur. Hoc igitur circuitu Xauerius In-
 diam petens, è Lusitania soluit, anno post
 Christum natum M. D. XLI. VI. Idus
 Aprilis. Vehabatur eadē naui, qua Mar-
 tinus Alphonsus Sosa, nouus Indiæ Præ-
 tor. E Societate comites habebat omni-
 no duos, P. Paulū Cameritem, Sacerdo-
 tem egregia virtute, qui eum ab vrbe se-
 cutus erat, comes additus ab Ignatio; &
 Franciscum Mansillam Lusitanum, qui
 Olyssippone semet illi sociū adiunxerat.
 Occurrebant multa in ipso itinere visen-
 da, doctis utiq; hominibus, & Geome-
 trię, rerum naturalium, astrorumque stu-
 diosis. Monstrabantur in mari Atlanti-
 co, Africę dorso adiacentes Insulæ plu-
 res haud ignobiles, alię propiūs, alię lō-
 giūs distantes, & inter se, & à continenti.
 In his Fortunatæ (vulgò Canarię dicun-
 tur) & Promontorij Viridis insulæ, quas,
 propter eximiam locorum amœnitatem,
 nonnulli Hortos Hesperidum, fabulosis
 Poëtarū carminibus inelytos fuisse me-
 morant. Et hæc loca ad cognoscendum
 non inutilia ita classis præteruehebatur,
 vt pleraque in conspectum se darent. Ac-
 cedebant sereno cælo syderum, tranquil-
 lo mari piscium noua & inusitata specta-
 cula, quæ vectorum pene omnium, non
 sine admiratione, tenebant oculos ani-
 mosq;.

*Horti He-
speridum.*

mosq;. At Xauerius, etsi à talium cognitione rerū haud sanè abhorrebat, tamen non doctrinam aut voluptatem ex India, sed diuinam gloriam salutemq; animarum petendam ratus, gratiora Deo, utiliora hominibus spectacula edere ipse intra nauim coepit. Et erat prætoria nauis oppidi instar, non solum nautis, sed militibus, asseclis Prætoris, mercatoribus, seruis referta, ad summam capitum circiter mille. Itaq; Franciscus vt primū iter est ingressus, vnà cum socijs in proximorum salute procuranda summo studio e-

*Nautasq;
milites do-
cet in na-
ui.*

laborare instituit, nauticam turbam vectoresq; Christianis præceptis imbuens, deprauatos omnium corrigens mores, vniuersos ad eluendas animi sordes inuitans. Nec frustra. Temere iurandi consuetudo sublata: multorum restincta odia, plurimorū confessiones auditæ, plures à perdita vita ad honestam piamq; reuocati. Erat in Xauerio perpetua oris hilaritas, omnium animos comitatis dul-

*Comitate
etiam fla-
gitiosos al-
liciens.*

cedine alliciens. Itaque homines quoque flagitijs sceleribusq; cooperti, vulgò à religiosorum virorum consuetudine congressuq; abhorrentes, iucundissimam Francisci familiaritatem auidiùs expetebant. Et ille haud rudis cuiusq; generis animos tractandi, paulatim eos beneuo-

lencia

lencia delinitos reflectebat à vitijs: demum iam fræni-patientes in omnem virtutis ac pietatis partem incitabat impellebatq;. Inter hæc Deus parem eius animo ac virtuti materiem obtulit. Diutina difficilisq; nauigatio, vt ferè fit, adeò affligerat vectores nautasq; , vt iam alij super alios in morbum inciderent: & super cætera, vim mali augebant alimenta. Salsamentis enim perpetuò, sæpè nautico pane mucido atq; corrupto vitam trahentes, vitiatam insuper ac verminosam ferme potabant aqua: quæ & genere ipso liquoris, & exiguitate, accenderet magis quàm restingueret salsamentis excitatam sitim. Noxij ergo insalubrium ciborum succi in venas diffusi, morbos creabant nō atroces minùs quàm exitiales. Quippe gingiuæ fœdè excrescentes, atrociterq; exulceratæ, non cruciatum solū afferebant laborantibus, sed etiam (quod miserrimum erat) eripiebant edendi facultatem. Ad hæc vis pestilens morbi ægritudine animorū rerumq; inopia sensim roborata, cœpit per confertam arctis in locis turbam serpere vagariq;. Nam etsi Rex, præter necessarium comœatum, suam cuiq; naui tabernam medicamentariam, haud leue ægrorum subsidium, attribuit; tamē affectorum multi-

Difficultates Indica nauigationis.

tudini nulla satis esse benignitas poterat. Imminentis etiam terror mali necessarios ipsos à suorum cura, ut sit, ad sui met tuendi curam auerterat. Ita ægri pariter medicamentis ac ministerijs destituti, non magis lue quàm (quæ tetrior pestis est) fame interibant. Et ne quid mali deesset, miseros illos nauticæ vrgebant sordes, longè fœdiùs agrorum quàm valentium corpora infestantes. Xauerius igitur posteaquam conspexit nauim, qua vehebatur, affectis corporibus refertam; memor eius quod in ipso nouæ vitæ tyrocinio imbiberat, insigne benignitatis virtutisquæ suæ specimen dedit. Exterruiisset alium, quod illum. stimulauit. stratos videbat foros onerariæ non agris tantùm, sed semiuuiis: luem contagione vulgari sciebat: fœda impendentis mortis facies ante oculos erat. At ille, formidine in misericordiam versa, satis gnarus martyrij genus esse, humanæ salutis causa obicere se pestilentia, affectos omni ope iuuare statuit. Ergo morientium peccata expiare; agrorum corporum sordes abstergere; linteas eorundem lauare vestes; coquere & condire cibos, eosque comminutos in os inferere; medicamenta ac sorbitiones sua manu præbere languentibus; mœstos benignè solari; ad vtriusque salutis

Magnitudo animi incredibilis.

salutis spem excitare torpentes. Ita promiscuè ægris enixè hilariterque inferuendo, omnium etiam sanorum in se oculos animosque conuertit.

CAPVT XIV.

Ægris ministrans. Mozambicum appellit.

MIRABANTVR vtique in eo vniuersi eximiam vitæ sanctimoniã, assiduum statim horis studium orationis, contemplationisque rerum diuinarum; paternam promiscuè in omnes indulgentiam caritatemque. Quibus ille rebus effecerat, vt cum cæteris omnibus, tum præcipuè Sosæ Prætori, carus simul ac venerandus esset. Franciscum quippe Sosæ ab Rege ipso sub protectionem impensius commendatum, quotidie magis efficacissimum commendationis genus, virtus ipsa, commendabat. Proinde Prætor, & Regis imperio, & voluntate sua, prolixè illi benigneque omnia deferebat. Xauerius tamen victitabat semper precariò: resque sibi necessarias à vectoribus corrogans, alienam benignitatem excitabat studio paupertatis suæ. Quod ille institutum adeò constanter retinuit, vt neque viri honesti ac nobiles ex Prætoris cohorte & comitatu, neque Prætor ipse

*In nauis
precariò
victitat.
Tenacitas
paupertatis.*

D s potue

potuerit eum ab amore summæ paupertatis abducere. Cæterum hoc maiorem Xaverius apud Deum simul hominesq; gratiam & gloriam tulit, quod fraudans se ipse victu suo, perinde res corrogatas à vectoribus, vt à Prætoze assignatas, benignissimè dispertiret ægris. Tenax utique disciplinæ suæ, parco parabiliq; defungebatur cibo, ad naturæ desideria sedanda veriùs quàm explenda. Nec verò interim noua ægrorum subleuandorum cura intermittebat vetus institutum tradèdi Catechismi. Quotidie seruos, nautas, milites, reliquosq; vectores, salubrium rerum ignaros, simul religionis nostræ mysterijs præceptisque imbuebat, simul ad Christianæ vitæ rationem aptis sermonibus accendebat. Crederes illum non frangi laboribus, sed robarari. Id adeò non aliàs magis, quàm in illo ipso Indico cursu, intellectum est. Namque ad summum eius laborem ille quasi cumulus accessit, quod in hisce muneribus Zonam torridā, lineamq; ipsam æquinoctialem, haud ita multo pòst æquinoctiū transijt. Quo fermè tempore in illo maris tractu, vel ex imminentis ardore solis, vel ex tranquilli æquoris repercussu, tam intolerandus existit æstus, vt nulla prorsus afflante aura, valentissimi quoque robu-

*Laboris
patientia.
Zona tor-
rida incō-
moda.*

stili.

stiffissimi que viri æstuantes, ac sudore fluentes, miserè langueant: utique cum in illis nauium angustijs conferti vectores vix liberum spiritum ducant, & per idem tempus nullum ferè capere liceat ex potione aut cibo solatium. Liquores quippe omnes & cibaria feruidi solis vapore corrupta, maxima ex parte (quoad lineam illam transgressæ sint naues) suos usus amittunt. Sæpè autem cessantibus ventis, multorum dierum atq; adeò hebdomadarum malacia existit tanta, ut ingentium vectorum tædio naues mouere se loco nequeant. Itaque intolerabilis solis feruor per totam ferè torridam Zonam pertinens, ut febres grauiiores, ita crebriora funera inferre prætereuntibus solet. Eo igitur ipso tempore ingruentibus morbis, in tanta nauticorum vectorumque strage, sanis & otiosis ægrè vitam trahentibus, Franciscus, oblitus sui, tantam incommodorum molem pari virtute sustinuit; quantum ad ægrotorum molestiam accederet, tantum ad suam diligentiam addendum ratus. Et quamquam ipse quoque totus sudore manans, incredibili æstu oblanguescebat; tantus tamen animi vigor, tanta sancti Spiritus (qui est in æstu temperies) vis fuit; ut laborantibus, moribundis, ipsisq; mortuis haud segnius.

quàm antea nauaret operam. Ingenti hæc æquinoctialis plagæ molestia perfunctos, iamq; circiter duo leucarum millia emensos, maior incessit metus; quia grauissimo periculo defungendum erat. Nihil enim leuiorem pestem clademque Bonæ spei promontoriū fœdissimis tempestatibus naufragiisq; infame minitabatur. Quod promontoriū ex eo nomen accepit, quòd eius minis & periculis vitatis, tum demum spem concipias secundæ nauigationis. Quippe eò loci Africa cuneata infinitè excurrit in Australem Oceanum, versus glaciale plagam: ibiq; duo maria longè maxima ex ambobus Africæ lateribus continenter procurrètia, aduersisq; agitata ventis, perpetuò inter se acerrimeq; conflagunt. Id verò potissimum vsu venit Iunio & Iulio mensibus, quo tempore illis locis, prorsus Europæ contrarijs, hyems est summa; quibus fermè ipsis mensibus id promontoriū transcendendum est Indiam è Lusitania petentibus. Etsi autem naues, quòd vesanos illius promontorij furores atq; impetus quàm maximè declinent, in altum prouectæ, longissimè recedere solent à terra; tamen periculum magis fugiunt quàm incommodum. Dum enim cursum longo itinere circumflectunt, quo magis discedunt

*Bona spei
promon-
torium.*

dunt à Promontorio, hoc magis ad glaciam Zonam accedunt. ita neque procellas satis euitant, & in toleranda incurunt frigora. Quocirca vt naufragii periculum absit, insolitam certè nauium iactationem effusa vectorum consequitur nausea. Hæc igitur nausæ molestia, vt ægris morbum, ita Francisco laborem auerit oportet: præsertim cùm algens, nausæans, (quod tempus ac res ipsa ferebat) & sibimet displicens, sua illa charitatis munia exsequeretur. Sed vicit diuina vis imbecillitatem naturæ, & animi constantia perturbationem compressit stomachi. Ita cùm sibi ipsi deesset, nullo, ne difficillimo quidem, tempore defuit ægrotis. Nec solum in præsentia vectores Indicæ navigationis comites omni ope atque opera iuuit; sed etiam fociis eodem deinceps profecturis, itineris Indici ac vitæ regulam in posterum reliquit, quam illi hodie Francisco auctore enixè tenentes, nauibus, quibus vehuntur, non minori solatio sunt, quàm adiumento. Sola igitur Prætor cæteri que Lusitani, Bonæ Spei promontorium circumuecti, eiusq; minis longissimo circuitu aliquando tandem superatis, lætitiâ ex timore gestientes, Deoque & inter se, vt solet fieri, gratulantes, præter alterum Africæ latus,

quod inter meridiem & orientem solem spectare diximus, nauigare cœperunt. Inde D C. ferè leucas à promontorio pro- uecti, cùm quinq; iam totos menses ca- teri in perpetua nauigatione, Franciscus in assiduo labore absumsissent; Mozam- bicum, plurimis maximisque defuncti periculis, in Augusti mensis exitu perue- nerunt, nauigatione tuta magis quàm opportuna. Nam iter in Indiam semestre ferme esse solet: nauesque è Lusitania mense Martio profectæ, Goam tenent fe- rè inito Septembri. Quòd si incommo- da tempestas, aduersusq; ventus, aut ma- lacia cursum earum moretur (quod tum accidit) Mozambici hyemare coguntur.

CAPVT XV.

*In Mozambici valetudinario ager ipse
ægros subleuat.*

*Mozam-
bicus insu-
la.*

MOZAMBICVS (Præsus olim diceba- tur) Insula est modica, in Africæ o- ra vergente ad ortum Solis, non tam cali temperie (subiecta est enim Zonæ torri- dæ) quàm portu commoda & opportu- na. In ea oppida sunt omnino duo, Lusitanorum vnum, Saracenorum alterum amicorum. Distat ab Lusitania non qui- dem

dem recta regione, sed adiectis nauigationis anfractibus, leucarum millia amplius tria; ab India leucas circiter nongentas. Multo maxima pars itineris confecta iam erat; restabat pars ferme quarta. Sed Mozambicum serius, quam opus erat, applicuit classis; cum scilicet iam idonea tempestas ventusque deficeret. Itaque naues ibidem omnes hybernare necessitas coegit. Mozambici ergo, cæteris corpora ex diutine nauigationis lactatione reficientibus, vnus Franciscus, laboris quam cessationis patientior, nullam penè partem quietis capiebat, rudes instituendi subleuandique ægros cupiditate flagrans. Non dubito quin toties iam Francisci operam in rudium institutione ægrorumque ministerio versatam legentibus, præter satietatem, illud quoque succurrat, quod mihi ipsi idem animo ex repetenti miraculo fuit: vnde tantæ illi vires suffecerint, quæ toties tot ac tanta vno tempore onera sustinerent. Sed

eximius ille vir, vt erat incredibili corporis & animi robore præditus; diuina caritate præualidam naturam accendente, vigorem concipiebat tantum, vt Dei causa vnus omnia quodammodo efficere & vellet & posset. Assiduè autem

*Corporis
animique
robur.*

sine

sine vlla defatigatione aut satietate in eadem Christianæ charitatis munia intentus, nihil prætermittebat eorū, quæ mortalibus salutaria, Deo grata constabat esse. Ergo perinde ac si integris & nunquam libatis viribus eò venisset, vt in terram est egressus, in valetudinario regio (quod Mozambici est similiter, vt in reliquis Lusitanorum arcibus) sedem suam locauit. Haud minus negotij in terra ac valetudinario fuit, quàm in mari nauigauerat. Quippe Mozambici longè maxima erat eo tempore vel morborum grauitas, vel laborantium multitudo. Et ad morbidam pestiferamque vim Autumni illa causa accesserat, quòd naues pariter omnes, quæ eo anno è Lusitania in Indiam soluerant, incommodâ vsæ tempestate, pari que lue afflictæ, eodem hybernabant loco. Ea res Xauerij curam & sedulitatem acuit, vt tantam agrorum subiret molem. Nam cæteris etiam nauibus benignitatem suam impertiendam ratus, quantum diurnis nocturnisque laboribus consequi poterat, enixè operam nauare afflictis, solennia sacramenta laborantibus ministrare, mœstis solatium, morientibus Dei fiduciam adhibere institit. Itaq; ægri omnes Franciscum Dei immortalis dono vnicum classis affectæ

reme-

Nouus labor in hybernis.

remedium sibi missum ducere. Nec ægris addictus aliorum immemor fuit. Per idem tempus festis diebus in Indiæ Præto-rem ac populum, maximâ hominum frequentiâ, sermones habebat, vt valentium quoque animis subueniret. Inter hæc dum in ægros valentesque omni ope iuandos totus incumbit, puerum ignotum sibi, qui tamen eâdem quâ ipse naui vectus erat, subito interiisse morbo cognoscit. Confestim igitur rogitare, (vt quemque obuium habebat) an puer ille Christianæ disciplinæ rudimenta didicisset. Vbi rudem omnino talium rerum obiisse comperit; tantus repente dolor eius perculit pectus, vt in vultu semper alioqui læto insignis mœstitia emineret. Quocirca Sosa Prorex mœroris causam ex eo sciscitatus, vt illo narrate cognouit, rogare pergit, ecquid ipse scisset, puerum illum Christianarum esse rerum ignarum rudemque? Tum Franciscus: Enimvero, si scissem, haudquaquam mœstus essem: illum ego cum cæteris vtique docuissem. Vrgenti subinde Sosæ, cur igitur culpæ insons mœroris pœnam vltro subiret, respondit, quod puerum eâdem vectum naui Christianæ institutionis expertem esse nesciuerim. Tantum curæ eius animo iniecerat hominum salus, institu-

Cura salutis animorum.

*In morbum
incidit.*

*Phrenesi
laborans
delirat in-
traverba.*

stitutioq; puerilis. Caterum quid tandem haberet vtilitatis & commodi egregia eius benignitas, ægri carento etiam magis quam fruendo senserunt. Paucis enim interiectis diebus, Xaverius, dum affectorum subleuare morbos summa ope connititur, ipse in morbum incidit, exemplum futurum quibus fuerat solatium. Nec sane fortitudinis illi materia defuit. Febris eum inuasit adeo grauis ac periculosa, ut paucis diebus septies incisa laxataue vena, miserit sanguinem: quam tamen ille febrim non leuiter tantum, sed velut à Deo missam, libenter ferebat. Ecce autem, ut insita eius virtus foret euidentior, graui corporis valetudini ægritudo mentis grauior, phrenesis, additur. Ea totum triduum tenuit, quo tempore sanctè adiurarunt medici, qui eum curabant, in rebus quidem ad corpus ac valetudinem pertinentibus (id quod morbi natura fert) delirasse illum, & insanisse: sed in diuinis atque ad animum spectantibus (quò maximè erumpere solet insania) magna cum ipsorum admiratione adeo mentis compotem fuisse, nullum ut omnino ei verbum à recta ratione alienum excideret. tantam vim habet vsus habitusq; virtutis. Nec pietatis magis in eo morbo quam paupertatis tenax Franciscus fuit.

Cura-

Curabatur in publico valetudinario cum
 cæteris, pari lectulo & conditione vtens.
 Non deerant viri honesti & copiosi, qui
 certatim eum ab initio morbi in sua trās-
 ferre tecta, & curandum suscipere cona-
 rentur; idque vt per ipsum liceret, vehe-
 menter etiam atque etiam instarent. Ve-
 rum ille sanctæ paupertatis studiosus in
 paucis, collaudata eorum humanitate, v-
 ti liberalitate noluit. Quamdiu ægrotauit,
 nullo discrimine in ægrorum iacuit
 turba. Vis porro mali periculosior fuit
 quàm diuturnior. Igitur breui discussio
 periculo, meliùs habere cœpit. Nec verò
 recens casus alacritatem illi minuit in suo
 instituto, sed potiùs auxit sedulitatem: v-
 tique cùm ipsemet, quantopere humanæ
 etiam opis indigerent ægri, vsu propio-
 re didicisset. Ergò vt primùm remisit
 morbi vis, suimet oblitus, nihilo segniùs
 valetudinariũ obire, mœrentes consola-
 ri, confitentibus aures dare; vtcunq; po-
 terat conari, vt etiam ægrotus subleuaret
 ægrotos. Non vnquam aliàs antè Francif-
 ci benignitas clarior atque admirabilior
 exstitit. Quippe medicus iacentes de mo-
 re ægros reuisens, in Xauerium incidit,
 qui non leui ipse affectus feбри, cubanti-
 bus tamen adstans, non secus ac si valeret,
 summa inseruiebat ope. Ibi medicus
 rei

*Ex vale-
tudinario
in priua-
tas ades
transferrè
se vetat.*

*Æger æ-
gros iuuat*

rei miraculo stupens, parumper hæsit: in bona
 de venarum pulsu exploraro, haud dubie parum
 us quin ipsemet magis indigeret mirulo lab
 stro, quam quibus ministraret, orare eum lutisq
 obtestariqque, vt ad lectum suum reuena
 sus quiesceret, saltem quoad febris decestratu
 deret, noxio calore restincto, tum sanauit, n
 vellet, ad ægrorum rediret curam. Franchaud
 ciscus & medico parendum, nec tamen Chri
 periclitantes deserendos existimans, re conu
 spondit proxima nocte aliquid sibi ne letud
 gotij cū ægro quodam fore, haud satis a rem b
 impendentem mortem parato: eius salu ter tu
 te in tutum recepta, se quietem esse ce cursu
 pturum. Is quem describebat, erat vlti fectio
 mæ fortis nauta, qui ex febris insanienstio (t
 nondum peccata sacra confessione ex est) ca
 piarat. Postero igitur die medicus Franci
 ciscum cum nauta illo colloquentem oftanqu
 fendit. Iacebat æger in lecto Xauerij, ipse rent. C
 assidens ei operam dabat cōfidenti: quipus ei
 pe illius vicem miseratus, temere in pu dubie
 blico iacentem, in suo lectulo collocaratute a
 Et noua benignitas nouo decorata vide vt pro
 tur miraculo. Satis constat nautam infa ægro
 nientem, posteaquam ab illo in suo lectu Moza
 lo est positus, ad mentis sanitatem redi profe
 isse. Nec vanus de illius morte vates Xa morb
 uerius fuit. Eodem nauta die sub vespe iam p
 ram sacramentis rite procuratis, plenus pleriq
 bona

*Nauta in
 sanienti
 Francisci
 lecto men-
 tis sanitas
 restituta
 videtur.*

bonæ spei excessit è vita. Tum verò ap-
 paruit idcirco Xauerium tantopere de il-
 lo laborasse, quòd imminens ei vitæ sa-
 lutisq; discrimen prouideret. Franciscus
 nauatæ salute admodum lætus, extemplo
 stratum repetit, valetudiniq; suæ ser-
 uuit, medico vsquequaque obtemperans
 haud minore obedientiæ exemplo, quàm
 Christianæ caritatis. Vt verò ex morbo
 conualuit, nihilo segniùs ad pristinos va-
 letudinarij labores retulit se. Atque vt
 rem bene ac fortiter cœptam perseueran-
 ter tueretur, eundem prorsus industriæ
 cursum tenuit, vsque ad extremum pro-
 fectionis diem. Illo autem semestri spa-
 tio (tamdiu enim Mozambici hyematū
 est), ea exempla edidit eximia sanctimo-
 niæ, vt incolæ, classiciq; omnes, illum
 tanquam virum sanctum vulgò suspice-
 rent. Quocirca nonnulla, quæ per id tem-
 pus eis prospere euenerāt, Xauerio haud
 dubie se debere fatebantur, tanti viri vir-
 tute ac meritis factum esse memorantes,
 vt pro morborum grauitate, ingentiq;ue
 agrorum numero, tam pauci eo anno in
 Mozambicenis hybernaculis interirent;
 profectò eiusdem & industriã subleuatos
 morbos, & sanctitate depulsos. Aderat
 iam profectionis dies, nec tamen agrorū
 plerique conualuerant. Qui etiam ipse
 Præ-

*Opinio de
 Francisci
 sanctitate*

Prætor tentari iam cœperat febris: proinde in Indiam peruenire festinans, optimum factu ratus est, eos qui per valetudinem sequi non possent, hoc est, totam ferri classem, in hybernis relinquere, donec recreatis ex morbo viribus, transmittere in Indiam valerent. Itaq; P. Paulo & Manilla, Xauerij sociis, facilè exoratis, ut Mozambici manerent apud ægros; Xauerium ipsum secum ducere statuit, itineris solatium, &, si quid grauius incidisset auxilium.

CAPVT XVI.

Melindæ & in Socotora insula, non sine incolarum fructu, paulisper moratus, in Indiam peruenit.

MENSE igitur Aprili ineunte anni subsequenti, Sosa phaselum ingenitum (galeonem vulgò vocant) tractus Indici causa comparatū, cum valida manu conscendit, classe, cum primùm per valetudinem liceat, sequi iussa. Discessit de Præto Francisco, Lusitanis simul & incolis eius discessum lacrymis magnisque benevolentiaë indiciis prosequentibus Sosa aliquot dierum secunda nauigatione passuum millia circiter septingenta

Mozambico prouectus, & Melindam
 (Saracena vrbs est, amica Lusitanorum)
 delatus, paucos ibi dies substitit. In ea
 vrbe Lusitani mercatores plerumq; ver-
 santur: & si quos fortè ibidem occupaue-
 rit mors, tumulis cruce insignibus con-
 duntur. Propter urbem ingens ac præcla-
 ra crux è marmore inaurato visitur à Lu-
 sitanis constituta. Qua conspecta Xaue-
 rius ex insperato, ætæri gaudio cœpit,
 tantam vim & gloriam cruci gratulans,
 quod in media Saracenorum ac dæmo-
 num ditioe victrix emicaret. Subinde
 haud leuis dictu res hanc eius lætiti-
 am auxit. Saracenus quidam ciuitatis eius
 primarius, questus apud Franciscum Sa-
 racenorum pietatem consensisse, percõ-
 tabatur ex eo, an idem eueniret Christia-
 nis. Quippe ex septemdecim fanis, quæ
 Melindæ erant, tria duntaxat, eaq; à pau-
 cis admodum, celebrari obstupescebat,
 ignarus cur tandem suorum pietas defi-
 ceret. Et tantū illud mali profectò ex ne-
 fario aliquo ipsorum scelere dicebat or-
 tum. At Xauerius lætus obiectu crucis
 vim dæmonis repressam, negauit tam mi-
 randum esse vanam Mahometis religio-
 nem iam deficere, quàm tam diu viguisse.
 Deum vtique, veræ religionis aucto-
 rem, à superstitionum Saracenorumq;
 preci-

*Melinda
vrbs.*

*Crucis ho-
nos inter
Saracenos*

*Mahome-
tis cultus
consenuit.*

precibus abhorre; & hanc scilicet esse causam, cur preces, quas auerfaretur, extingui funditus vellet. His fortè auditis Saracenæ superstitionis antistes (Cacizè ipsi appellant) idemque Magister Mahometicæ disciplinæ sanè eruditus, propali confirmavit, nisi Mahometes intra biennium eos reuiferet, nuntium se illi remissurum; adeò iam in anxiiis illorum mentibus Mahometis reuerentia exoleuerat. Cæterùm Franciscus animos superstitione captos, nec vllius salubris consilij patientes, cùm nequiret tam breui tempore liberare; quod erat reliquum, excitauit eos ad cupidinem Christianæ libertatis, magnopere monens, vt ab hominũ conditore Deo opem lucemque identidè implorarent. Repetito deinde itinere, vetus illud suum institutum tenebat ardore animi nouo, vt vectoribus, ægris maximè (neque enim deerāt) quibuscunque posset rebus opem ferret. In quo quidem genere eò vsq; progressus est, quoad progredi benignitas potest. benignus vt esse

Ægris de in alios, durus fuit in seipsum. Namq; vt
suo cubicu de sua habitatione ac lectulo commoda-
lo lectoque ret ægrotis, magnam illius itineris partē
cōmodat. ipse in publico inter turbam nauticam
Anchora- cubitauit: & lectum ei anchorarius fu-
ri funis nis in spiram conuolutus, cervical ancho-

ra ipsa præbebat. Exinde noua Francisco *volumine*
 benemerendi de hominibus ac de reli- *pro lecto*
 gione oblata materies est. Omnem Afri- *utitur.*
 cæ oram circumuectus Prætor, ad Soco- *Socotora*
 toram insulam, à Mozambico passuum *Insula.*
 millia propè M. D. C. C. nauigium ap-
 pulit. Ea insula adiacet ultimæ Africae
 promontorio. Guardafum appellant hodie,
 Aromatam olim vocabant, & sita est
 è regione sinus Arabici, fretique Mecani,
 cui freto Meca nomen dedit, vrbs ex-
 crando Mahometis sepulero nobilis. So-
 cotora autem circuitu ad C. millia pas-
 suum amplectitur. Terra saxis aspera ac
 vasta, sine vllò ferè indicio humani cul-
 tus: non triticum, non oryzam, non vi-
 num, non poma fert; sterilis prorsus, nisi
 quòd dactylis, ex quibus panem incolæ
 conficiunt, & pecore abundat: & super
 cætera, cæli intemperie grauis, ingèti tor-
 retur ardore solis. Gens planè rudis &
 imperita: nulla apud eos monumenta li-
 terarum: nemo qui legere saltè sciat. Vi-
 cis habitatur, suus cuique vico Caciz est,
 instar Curionis. Et Cacizes nihilo do- *Cacizes*
 ctiores alijs, preces tantùm quasdã *instar Cu-*
 peregrina lingua cõpositas, quas ne ipsi *rionum.*
 quidem intelligunt, recitant memoriter.
 At incolæ, Christianos se esse gloriantes,
 eximia veneratione Thomã Apostolum
 E colunt:

colunt: atque ad priscos illos olim in ea
 insula ab Apostolo baptizatos, originem
 referunt suam: multaq; (cùm iam Chri-
 stiani mores exoleuerint) religionis of-
 tendunt vestigia. Sacella piè magis quàm
 amplè extructa & ornata: cruces in alta-
 ribus cum lychnis præpendentibus: &
 quoniam paupertas tintinnabulorũ ad-
 mit vsu; ligneis crepitaculis (vti apud
 nos sancta hebdomada assolet) conue-
 niendi populo signum datur. Cacizes
 porrò quanquam connubio implicati
 tamen abstinentia sunt insignes. quoties
 ieiunant, non solùm carne ac lacte, sed
 etiam pisce, cuius magna est copia, pro-
 fus abstinent; vt adeò moriantur citius
 quàm quicquam tale degustent. dactylis
 duntaxat & oleribus victitant. Quin-
 iam quadragesimas quotannis binas,
 quarum altera bimestris est, ritè ieiunant
 & si qui fortè profani homines carnes
 per ea tempora gustauerint, templi aditu
 prohibentur. Cæterum satis constabat
 a Cacizibus, vtpote imperitis, iamdudum
 neque institui quemquam Christianum
 præceptis, neque baptizari. Accedebat
 Saraceni Domini, qui indigenas per vim
 subegerat, vesana impietas: quippe non
 solùm ipsos miseris vexabat modis, sed
 etiam eorum paruos filios, è complexu
 paren-

*Cacizes
 abstinen-
 tia insi-
 gnes.*

*Socotorao-
 rum mise-
 ra condi-
 tio.*

parentum abreptos, execrandis Saracenorum sacris initiare gestiebat. Itaque ex incolarum aspectu congressuque haud minus molestiæ Xaverius quàm lætitiæ cœpit, indignè ferens illos à maioribus degeneres, religionis, quam profitebantur, ignaros, à Catholicis sacerdotibus destitutos, in Saracenorum ditione esse, velut oves in potestate luporum. Cumq; eos (quod per tempus liceret) instituere exoptaret; vernacula in peregrino homine lingua non suppetebat voluntati animoque. Sed nimirum nihil est difficile caritati. A proprijs nationum signis ad communia confugiens, nutibus & quibuscunque rebus poterat, tantisper dum ibi fuit, homines rudes Christianis imbuivit ritibus. Puerorū quoq; complures, libentissimis eorum parentibus baptizavit. mox pro se quisque ad eum liberos suos deducere cœperunt, enixius orātes, ut apud eos commorari ne gravaretur, pollicentesq; neminem profus, qui non Baptismo ablueretur, tota insula futurū.

Xaverius ergo etsi loci vastitas & incommoda erant ante oculos; omnium tamen præterquam illorum salutis immemor, Prætorem adit; messemq; iam maturam ac paratam ostendens, precatur, ut per eundem aliquamdiu ibi morari liceat.

*Socotoræos
nutibus
excolere
conatur.*

*Magnam
vim pue-
rorum ba-
ptizat.*

*In Socoto-
ræ insula
vastitate
operam
dare inco-
lis expetit.*

E 2 At Præ-

At Prætor satis gnarus eam insulã Turcarum populationibus expositam, committendum sibi ratus non est, vt talis vir in seruitutem abduceretur à Turcis. Ergo egregia eius in miseros homines benignitate collaudata, ipsum admonuit, ne præsentis specie boni se falli sineret.

» Noli (inquit) auidiùs hære in primis,
 » ne omittas meliora. Quid tantopere istis
 » laborare expetis, vbi maior fructu labor
 » est, minora periculis præmia? Alia tere-
 » gio, alia gens, alij Christiani manent, a-
 » pud quos vtique operam & tutiùs ponas
 » & meliùs. Tum Franciscus, quoniam ei
 secus videretur, quem sciret plus videre
 quàm se; in ipsius potestate se omnino
 fore respondit. Indigenas inde solatus,
 promittit eorum sibi salutem, vbiunque
 terrarum esset, cordi futuram. Ad extre-
 mum omnes ad rectam interim religio-
 nem in medio generationis prauæ reti-
 nendam cohortatus, certã illis spem ma-
 turæ ostendit opis. Nec promissum fefel-
 lit. Ab eis digressus, vt primùm occasio se
 obtulit, ad Ioannem Lusitaniæ Regem
 literas dedit, quibus Socotoræos Chri-
 stianos, tanquam oues errantes sine pa-
 store, desertos ab omnibus, Saracenorum
 insuper tyrannide oppressos, vehementer
 regiæ prouidentię commendaret. In ea
 quippe

*Francisci
 epistola ad
 Regem Lu-
 sitania.*

quippe insula Saracenum per vim contra ius fasque omne dominari, ut qui Christianos indigenas, siue in Christianam fidem propensos, oriundos ab alumnis Apostoli Thomæ, miserandum in modum opprimat ac diuexet: ad hæc eorundem liberos per vim è gremio parentum raptos initiare studeat Mahometi Satanæq;. Prospiceret pius Rex, ne paulatim in Saracenorū mores ac ritus abirent; & quibus eorum corpora vis dedisset, vltro ipsi animos darent. Actum de illis fore, nisi in Lusitani Regis vmbra delitescerent. Cæterum non dubitandum, quin Deus, cui hoc dedisset, ut vnus ex omnibus Christianis Regibus posset, eidem hanc mentem esset daturus, ut vellet, miseros illos & afflictos protegere ac tutari. Proinde ne cūctaretur, quos communis Dominus diuino redemisset sanguine, hos ipse regalibus opibus Domino suo conseruare. Præsertim verò cū totum hoc negotium nullo periculo, nullo sumptu, nutu solo Regis confici posset. *Socotorai;* classi modo regiæ illac iter utiq; facturæ *Francisci* imperaret, ut Socotoræos suo præsidio ab *rogatu, Sa* immanissima Saraceni Domini tyranni- *racenori* de vindicaret. Haud irritæ fuerunt Fran- *tyrannide* cisci literæ ac preces. Causa nec honestior *liberan-* Xauerio quā Regi visa; nec magis cordi *tur.*

E. 3. fuit.

fuit. Itaque haud segniùs, quàm eius pietate dignum erat, classẽ eò destinavit. Et bellum fuit tam felix quàm pium. Socotora pulsis Saracenis vi capta, indigenæ seruitio impotētis Domini exempti; validum quoque insulæ præsidium, ut libertas non gratior esset quàm tutior. Xaverius deinde, eo non contentus, beneficium libertate maius adiecit. In eam insulam quosdam è Societate misit, qui sylvescentem illam Domini vineam denovo colerent; & Saracenorum tyrannide depulsa, etiam Satanę tyrannidem depellerent. E Socotora eum navis vela fecisset, Xaverius ad suum se munus pensumque reuocavit: eodemque benignitatis & industriæ tenore, quo Indicum iter susceperat, præteruectus Arabiæ oram ac Persidis; aliquando peruēnit in Indiam. Goam egregiam Indiæ urbem applicuit prid. Non. Maias eiusdem anni M. D. XLII. ipso die S. Ioanni ante portam Latinam sacro, Indis sanè memorabili. Quippe eo die Franciscus Xaverius, summo Dei beneficio ac munere illis gentibus natus, magna ex parte lucem salutemque in Indiam secum aduexit. Namque & ipse perditas illas nationes recreauit maximis beneficijs, simulcum Euangelij lumine allatis; & cæteris

socijs

focijs viam ad Indorum aliarumq; gen-
tium conuersionem aperuit. Id adeò pla-
num omnibus faciet reliqua narratio.
Posthac enim res gestas Xauerij copio-
sius, quàm adhuc fecimus, præscribe-
mus. Nam superiora magna ex parte
non quidem dubia, sed tamen subobscu-
ra sunt, quòd fermè literarum luce ca-
ruerunt. Deinceps verò narraturi sumus
ea, quæ partim ab ipso sunt memoria
proditæ; partim ab ijs, qui cum illo diu-
ac familiariter in India versati, eundem
non modò obseruarunt viuum,
sed etiam mortuum con-
trectarunt.

